

Avrupa Birliği ile birlikte ortak
finanse edilmektedir

AVRUPA BIRLIğI

COUNCIL OF EUROPE

CONSEIL DE L'EUROPE

Avrupa Konseyi ile birlikte
ortak finanse edilmekte ve
uygulanmaktadır

Deprem B6lgelerinde Toplumsal Cinsiyet Analizi: Kadınların Adalete ve Adli Yardıma Erişimi

Hazırlayan

Prof. Dr. G6lriz Uygur

Deprem Bölgelerinde Toplumsal Cinsiyet Analizi: Kadınların Adalete ve Adli Yardıma Erişimi

Bu rapor, Avrupa Birliği ve Avrupa Konseyinin mali desteğiyle hazırlanmıştır. Bu içeriğin sorumluluğu yazar(lar)a aittir. Burada ifade edilen görüşler, hiçbir şekilde, Avrupa Birliği, Avrupa Konseyi ve Türkiye Barolar Birliği'nin resmi görüşünü yansıtmamaktadır.

Metnin bütünlüğünün korunması, yapılan alıntının bağlam dışı kullanılmaması, eksik bilgi verilmemesi veya metnin niteliği, kapsamı veya bağlamı açısından okuyucunun yanlış yönlendirilmemesi kaydıyla ve ticari amaca yönelik olarak kullanılmaması şartıyla (500 kelimeye kadar) alıntı yapılabilir. Kaynak metin "© Avrupa Konseyi, 2023" ibaresi ile birlikte mutlaka belirtilmelidir. Belgenin tamamının ya da belirli kısımlarının çoğaltılması/çevirisi ile ilgili diğer her türlü talep için Avrupa Konseyi İletişim Müdürlüğü ile irtibata geçilmelidir (F-67075 Strasbourg Cedex veya publishing@coe.int).

Bu belge ile ilgili diğer yazışmalar için Avrupa Konseyi Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Brimi altındaki İş Birliği Bölümü, Avenue de l'Europe F-67075 Strasbourg Cedex, France, Tel. +33 (0)3 88 41 20 00 E-mail: Horizontal.Facility@coe.int ile irtibata geçilmelidir.

Tasarım ve baskı : Epa-Mat Basım Yayın Promosyon San. ve Tic. Ltd. Şti.

Kapak fotoğrafı: © Shutterstock

© Avrupa Konseyi, Aralık 2023. Tüm hakları saklıdır. Lisans sahibi belirli koşullar altında Avrupa Birliği'dir.

DEPREM BÖLGELERİNDE TOPLUMSAL CİNSİYET ANALİZİ: KADINLARIN ADALETE VE ADLİ YARDIMA ERİŞİMİ

Hazırlayan
Prof. Dr. Gülriz Uygur,
Ulusal Danışman

İçindekiler

Kısaltmalar	5
Anahtar Terimler Sözlüğü	6
Yönetici Özeti	8
1. Giriş ve Metodoloji	9
1.1. Çalışmanın Hedefleri	9
1.2. Çalışmanın Metodolojisi	9
2. Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Afet Yönetimine Yönelik Uluslararası Politika Çerçevesi ve Hukuki Çerçeve	11
2.1. Afetler Bağlamında Toplumsal Cinsiyet Eşitliğini İçeren İnsan Hakları Temelli Yaklaşım	11
2.2. Doğal Afetler ve Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği	12
2.3. Doğal Afetlerle İlgili Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Tavsiyeler	13
2.4. Afet Mağduru Kadınların Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Adalete Erişimi	14
2.5. Deprem Mağduru Kadınlar ve Adli Yardım Standartları	15
3. Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Afet Yönetimine Yönelik Ulusal Politika Çerçevesi ve Hukuki Çerçeve	17
4. Analiz Sonuçları: Türkiye’de Deprem Bölgelerinde Kadınların Adalete ve Adli Yardıma Erişiminde Yaşanan Sorunlar	21
4.1. Raporların Analizi	21
4.1.1. Etkilenen Bölgelerde Depremden Önce Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği ve Kadına Yönelik Şiddet	21
4.1.2 Etkilenen Bölgelerde Kadınların ve Kız Çocuklarının İhtiyaçları ve Öncelikleri	21
4.1.3. Kadına Yönelik Şiddet	22
4.1.4. Kadınların Hukuki İhtiyaçları	24
4.1.5. Kurumsal Engeller	24
4.1.6. Hukuki Destek Sağlayan Sivil Toplum Kuruluşları	25
4.2. Odak Grup Görüşmelerinin Analizi	26
4.2.1. Kadınların Adalete ve Adli Yardıma Erişimini Zorlaştırabilecek Başlıca Engeller	26
4.2.1.1. Yoğunlaştırılmış Cinsiyet Roller	26
4.2.1.2. Kadınların Hukuki Bilgiye Erişimde Yaşadıkları Zorluklar	27
4.2.1.3. Adalete Erişimle İlgili Kurumlara ve Yetkili Makamlara Erişimdeki Zorluklar	27
4.2.1.4. Adli Yardım Sağlanmasının Önündeki Engeller ve Avukatların Önerileri	28
4.2.2 Deprem Bölgelerinde Kadına Yönelik Toplumsal Cinsiyete Dayalı Şiddet	30

5. Sonuç: Bulgular ve Tavsiyeler	32
6. SWOT Analizi	35
Referanslar	37
EK 1: Türkiye’de Afet Durumlarında Umut Veren Uygulamalar	39
1.1. Türkiye Barolar Birliği Tarafından Yürütölen Projeler	39
1.2. Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Geçici Yerleşimler ve Hizmetler	39
1.3. Deprem Hukuk Kliniği	40

Kısaltmalar

AFAD	▶ T.C. İçişleri Bakanlığı Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı
ARA	▶ Afet Risk Azaltma
BMKP	▶ Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı
BMİHYK	▶ Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Yüksek Komiserliği Ofisi
BMNF	▶ Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu
CEDAW	▶ Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi
CSÜS	▶ Cinsel sağlık ve üreme sağlığı
ÇEZE	▶ Çocuk yaşta, erken ve zorla evlilikler
EŞİK	▶ Eşitlik İçin Kadın Platformu
GFDRR	▶ Küresel Afet Riskini Azaltma Fonu
İDA	▶ İklim Değişikliği Adaptasyonu
OGG	▶ Odak Grup Görüşmeleri
STK	▶ Sivil Toplum Kuruluşu
ŞÖNİM	▶ Şiddet Önleme ve İzleme Merkezi
Tavsiye Kararı	▶ İklim değişikliği bağlamında afet riskinin azaltılmasının toplumsal cinsiyetle ilgili boyutlarına ilişkin 37 No.lu CEDAW Genel Tavsiye Kararı (CEDAW/C/GC/37)
TBB	▶ Türkiye Barolar Birliği
TCDŞ	▶ Toplumsal cinsiyete dayalı şiddet
TERRA	▶ Türkiye Deprem Sonrası Toparlanma ve Yeniden İmar Değerlendirmesi
TÜBAKKOM	▶ Türkiye Barolar Birliği Kadın Hukuku Komisyonu
UNDRR	▶ Birleşmiş Milletler Afet Riskini Azaltma Ofisi
UNODC	▶ Birleşmiş Milletler Uyuşturucu ve Suç Ofisi
UN Women	▶ Birleşmiş Milletler Toplumsal Cinsiyet Eşitliği ve Kadınların Güçlendirilmesi Birimi

Anahtar Terimler Sözlüğü

Adalete erişim: Etkili başvuru hakkını, adil yargılanma hakkını, mahkemelere eşit erişim hakkını, adli yardım ve hukuki temsil hakkını ifade eder (Avrupa Konseyi, 2018).

Afet: Yerel kapasiteyi aşan, dışarıdan müdahale gerektiren ulusal ve/veya uluslararası aktörler tarafından böyle kabul edilen bir durumu veya olayı ifade eder. **Doğal afetler**, doğal tehlike olayları nedeniyle bir topluluğun veya toplumun normal işleyişinde meydana gelen ciddi değişikliklerdir (Hükümetler arası İklim Değişikliği Paneli, 2014).

Toplumsal cinsiyet: Belirli bir toplum tarafından kadınlar ve erkekler için uygun kabul edilen, toplumsal olarak inşa edilmiş rolleri, davranışları, eylemleri ve nitelikleri ifade eder. (Kadına Yönelik Şiddet ve Aile İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye Dair Avrupa Konseyi Sözleşmesi (İstanbul Sözleşmesi), Madde 3).

Toplumsal cinsiyete dayalı ayrımcılık: Toplumsal olarak inşa edilmiş cinsiyet rollerine ve normlarına dayalı olarak yapılan ve bir kişinin insan haklarından, kaynaklardan, fırsatlardan ve katkı ve etkide bulunma hakkından tam anlamıyla faydalanmasını engelleyen her türlü ayrımı, dışlanmayı veya kısıtlamayı ifade eder. Ayrımcılığın kesişen biçimleri, belirli kadın gruplarının afetlerin olumsuz etkilerini hafifletmeye yardımcı olacak bilgiye, siyasi güce, kaynaklara ve varlıklara erişimini sınırlayabilir (CEDAW/C/GC/37).

Kadına yönelik toplumsal cinsiyete dayalı şiddet: Bir kadına karşı kadın olduğu için yöneltilen veya kadınları orantısız bir biçimde etkileyen şiddet anlamına gelmektedir (İstanbul Sözleşmesi, Madde 3).

Toplumsal cinsiyet tarafsızlığı: Kadın veya erkek cinsiyetiyle ilişkilendirilmemiş herhangi bir şeyi - kavram, varlık veya dil biçimini - ifade eder. Bu tür tarafsızlık, kanunlar, politikalar veya eylemlerin özellikle kadınlara veya erkeklere yönelik olmayıp, her iki cinsiyeti de eşit şekilde etkilediği düşüncesine dayanır. Ancak gerçekte bu tür düzenlemeler veya eylemler toplumsal cinsiyet körü olabilirler (Avrupa Konseyi, 2022).

Toplumsal cinsiyete duyarlı adli yardım: Bu çalışma kapsamında, toplumsal cinsiyet temelinde hiç kimseye ayrımcılık yapmayan adli yardım düzenlemelerini, adli yardım sağlayan kurumları (barolar ve mahkemeler), adli yardım süreçlerini ve sonuçlarını ifade eder. Adli yardım hakkının kendisine toplumsal cinsiyet perspektifinden bakmanın yanı sıra, bu haktan yararlanmanın ve bu haktan yararlanmanın önündeki engellerin değerlendirilmesini ve adli yardım hakkının korunması ve geliştirilmesi için toplumsal cinsiyete duyarlı stratejilerin benimsenmesini gerektirir (Avrupa Konseyi, 2022).

Cinsiyete duyarlı ve kapsayıcı afet riskini azaltma: Kadınların orantısız afet riskiyle karşı karşıya kalmasına yol açan temel eşitsizlikleri ve güç yapılarını ele alır. Bu yaklaşım, farkındalık yaratmanın ve kadınlar, engelliler, çocuklar, göçmenler ve mülteciler, yaşlılar, LGBTIQ+ gibi grupların özel ihtiyaçlarının ve afet durumunda sahip olacakları özel hassasiyetlerin neler olabileceğinin geçici olarak değerlendirilmesinin ötesine geçer ve onların liderliğini, güçlendirilmesini güvence altına almayı ve riskleri azaltma, afet ve iklim direnci oluşturma konusundaki ihtiyaçlarını ve önceliklerini ele almayı amaçlar (UNDRR-UN Women-BMNF, 2015).

Adli yardım: Bu çalışma kapsamında “yeterli imkânları olmayan kişilere ücretsiz olarak sağlanan veya adaletin gerçekleşmesi için gerekli görüldüğünde verilen hukuki danışmanlığın, desteğin ve temsilin [...] yanı sıra hukuki eğitim, hukuki bilgilere erişim ve alternatif uyuşmazlık çözüm mekanizmaları ve onarıcı adalet süreçleri aracılığıyla kişilere sağlanan diğer hizmetleri” içerir (UNODC, 2013).

Fiili (maddi) eşitlik: Uygulamada eşitliği ifade eder. Afet durumlarında bunu sağlamak için devletler, afet riskinin azaltılmasına ilişkin katılımcı ve toplumsal cinsiyete duyarlı politikaların, stratejilerin ve programların benimsenmesi de dâhil olmak üzere, kadın ve erkek arasındaki eşitliği güvence altına alacak hedef odaklı ve özel önlemler almalıdır (CEDAW/C/GC/37).

Kadınların adalete erişimi: Bu çalışma kapsamında, “özellikle yoksul ve dezavantajlı gruplara mensup olanlar olmak üzere kadınların, haklarının korunması, gücün kötüye kullanılmasının kontrolü ve anlaşmazlıkların çözümü için adil, etkili, maddi olarak karşılanabilir ve hesap verebilir bir mekanizmaya erişimi” anlamına gelmektedir. Bu anlamda erişim, kadınların resmî ve gayri resmî adalet sistemleri aracılığıyla adil ve eşit bir çözüm arayabilme ve elde edebilme ve hukuk normları oluşturma süreçlerini ve bu normları yapıcı kurumları etkileyebilme ve bunlara katılabilme gücünü kapsar (UN Women, BMKP, UNODC ve BMİHYK, 2018).

Yönetici Özeti

Afetler toplumsal cinsiyet eşitsizliklerini arttırmaktadır. Bunun sonucunda kadınlar ve kız çocukları, bu eşitsizlikler nedeniyle yeterli sağlık hizmetine, gıdaya, güvenli barınmaya, temiz suya, eğitime, bilgiye ve özellikle haklarına ilişkin bilgilere erişimde zorluklarla karşılaşmaktadır. Toplumsal cinsiyete duyarlı afet yönetimi, devletlerin, yaşamın özellikle afetlerin etkilerine karşı hassas olan tüm alanlarında kadın ve erkek arasında fiili eşitliği sağlama konusunda kapsamlı bir sorumluluk üstlenmesini gerektirmektedir.

Devletlerin sorumluluklarından başlıcası, kadına yönelik toplumsal cinsiyete dayalı şiddetle (TCDS) ilişkili risk faktörlerini ele almaya yönelik politikalar ve yeni mekanizmalar oluşturmaktır. Ayrıca, adalete erişimin en önemli unsurlarından biri, maddi imkânları veya haklarını savunma gücü olmayan kişilerin önündeki engellerin kaldırılmasına hizmet eden adli yardımın sağlanmasıdır. Adli yardım bu kişilerin haklarını savunmalarına ve mevcut hukuki yollardan ve hizmetlerden yararlanmalarına yardımcı olur. Afetler bağlamında adli yardım hizmetlerinin sağlanması, toplumsal cinsiyete duyarlı olacak şekilde düzenlenmelidir.

Ancak, 6 Şubat 2023'te Türkiye'de yaşanan depremin ardından birçok kadın, adalet sistemiyle etkileşimi ve adli yardım arayışını göz korkutucu ve bunaltıcı bir deneyim olarak değerlendirmektedir.

Bu çalışma, Türkiye'nin depremden etkilenen illerinde, kadınların adalete ve adli yardıma erişiminin önündeki engelleri açıklamayı hedeflemektedir. Çalışma afet durumlarında toplumsal cinsiyete duyarlı adli yardım hizmeti sağlanmasına yönelik standartlar oluşturmayı da amaçlamaktadır. Çalışmada yapılan analiz, aynı zamanda, deprem sonrasında Türkiye'de kadınların adalete erişimine ilişkin fırsat ve zorlukların bir değerlendirmesini içermektedir. Mevcut yapıda kadınların adalete erişiminin önünde pek çok engel bulunmaktadır. Afet durumlarında bu engellerin daha da arttığı görülmektedir. Örneğin, kadınların toplu yaşam alanlarında maruz kaldıkları riskli koşullar, adalet mekanizmalarına erişime ilişkin hükümlerin yetersiz olması ve afet yönetiminde toplumsal cinsiyet duyarlılığının eksikliğinden kaynaklanan diğer zorluklar, kadınların adalete erişiminde zorluklara yol açmaktadır. Öte yandan baroların kadın hakları merkezlerinin proaktif tutumu, sivil toplum kuruluşlarının (STK'lerin) adalete erişimi artırmaya yönelik çalışmaları ve uluslararası kuruluşların kadınların adalete erişimini artırmaya yönelik girişimleri, afet durumlarına ilişkin yeni stratejilerin önünü açmaktadır.

Bu bağlamda çalışma, kadınlara adli yardım sağlanmasına toplumsal cinsiyet perspektifinin daha fazla dâhil edilmesine yönelik somut ve uygulamaya yönelik tavsiyeler ortaya koymaktadır. Adli yardım hizmetlerinin düzenlenmesinde ve sağlanmasında ihtiyaç duyulan iyileştirmelere katkıda bulunmayı; bu hizmetleri başta hassas grup mensupları olmak üzere kadınlar için daha erişilebilir, toplumsal cinsiyete duyarlı ve güçlendirme odaklı hale getirmeyi amaçlamaktadır. Bu çerçevede çalışmada, özellikle adli yardıma odaklanılarak, afet durumlarında kadınların adalete erişiminin kolaylaştırılması için gerekli ön koşullar belirlenmiştir. Başta Türkiye Barolar Birliği (TBB) ve barolar olmak üzere ilgili kurum ve kuruluşlar, kadınların afet durumlarında adli yardıma erişiminin sağlanması için gerekli altyapıyı oluşturmalıdır. Bu gereklilikler iki gruba ayrılabilir: afetlere özgü hukuki konular ve TCDS'nin önlenmesiyle ilgili konular.

Bu bağlamda baroların gezici hukuki destek hizmetleri ve hukuki destek birimleri oluşturması gerekmektedir. Ayrıca deprem bölgelerinde TCDS'nin önlenmesine yönelik özel bir birim oluşturulmalıdır. Bu birim, TCDS'nin ve erken evliliklerin önlenmesi konusunda bilgi vermeli, şiddet vakalarına ilişkin şikâyetleri ele almalı ve şiddet mağdurlarının ilgili destek hizmetleriyle bağlantı kurmasını kolaylaştırmalıdır.

Bu önlemlerin yanı sıra, hem Adalet Bakanlığının hem de TBB'nin toplumsal cinsiyete duyarlı adalete erişim planlarının ve afet senaryoları için özel olarak görevlendirilmiş birimlerinin bulunması zorunludur.

1. Giriş ve Metodoloji

6 Şubat 2023 tarihinde, Türkiye'nin güneydoğusunda, Gaziantep'in kuzeyinde ve Suriye sınırı yakınında yer alan Kahramanmaraş ilinde 7,8 büyüklüğünde deprem meydana gelmiştir. Birkaç saat sonra, sadece 60 mil ötede 7,5 büyüklüğünde bir artçı sarsıntı gerçekleşmiştir.

"Türkiye'de Kadınların Adalete Erişiminin Desteklenmesi" Avrupa Birliği/Avrupa Konseyi ortak projesi kapsamında gerçekleştirilen toplumsal cinsiyet analizi, doğal afet sonrasında deprem mağduru kadınların adalete erişim konusunda ortaya çıkan ihtiyaçlarını toplumsal cinsiyet perspektifinden belirlemeyi amaçlamaktadır.

Bu çalışma, Türkiye'de depremden etkilenen illerde kadınların adli yardıma erişiminin önündeki engellerin neler olduğunu açıklığa kavuşturmayı ve afetlerde toplumsal cinsiyete duyarlı adli yardıma ilişkin standartlar geliştirmeyi hedeflemektedir. İklim değişikliği bağlamında afet riskinin azaltılmasının toplumsal cinsiyetle ilgili boyutlarına ilişkin 37 No.lu CEDAW Genel Tavsiye Kararı (CEDAW/C/GC/37), afetlerin etkilerini hafifletmeye yönelik standartların nasıl belirleneceği konusunda rehberlik sağlamaktadır. **Bu nedenle, çalışma 37 No.lu Tavsiye Kararına dayanmaktadır.**

1.1. Çalışmanın Hedefleri

Araştırmanın temel amacı, 6 Şubat 2023'te Türkiye'de yaşanan yıkıcı deprem sonrasında kadınların adalete erişimine ilişkin bir toplumsal cinsiyet analizi yapmaktır. Analiz, doğal afet sonrasında deprem mağduru kadınların adalete erişim konusunda ortaya çıkan ihtiyaçlarını toplumsal cinsiyet perspektifinden belirlemektedir. Analiz aynı zamanda deprem sonrasında Türkiye'de kadınların adalete erişimine ilişkin fırsat ve zorlukların bir değerlendirmesini de içermektedir. Analizler sonucunda çalışma, kadınlara yönelik adli yardım sağlanmasına toplumsal cinsiyet perspektifinin daha fazla dâhil edilmesine yönelik somut ve gerçekçi öneriler sunmaktadır.

Toplumsal cinsiyet analizi, "Türkiye'de Kadınların Adalete Erişiminin Desteklenmesi" projesinin temel hedefleri dikkate alınarak, çalışmanın amacına ilişkin aşağıdaki bilgilerin toplanmasını içermektedir:

- ▶ Doğal afet sonrasında adli yardımın erişilebilirliğinin ve toplumsal cinsiyet duyarlılığının artırılması.
- ▶ Deprem mağduru kadınların hukuki farkındalığının artırılması.

1.2. Çalışmanın Metodolojisi

Amaçlar, kapsam, analitik yaklaşım ve değerlendirme yaklaşımı dikkate alınarak çalışmada nitel araştırma yöntemleri kullanılacaktır. Nitel çalışma, adli yardım sağlayıcıları ve STK'ler ile yapılan odak grup görüşmelerini (OGG'ler) içermektedir.

Çalışma için aşağıdaki araştırma araçları geliştirilmiştir: (1) adli yardım sağlayıcılarının OGG'lerine yönelik anket, (2) STK temsilcilerinin OGG'sine yönelik anket. Bunun dışında analiz kapsamında, Yatay Destek Faz II sırasında uygulanan Avrupa Konseyi projesiyle düzenlenen çok paydaşlı toplantıların sonuçları da gözden geçirilmiştir. Ayrıca, "Türkiye'de Kadınların Adalete Erişiminin Desteklenmesi" Avrupa Birliği/Avrupa Konseyi ortak projesi kapsamında pilot baro olarak belirlenen Adıyaman, Hatay, Kahramanmaraş ve Malatya baroları dâhil olmak üzere deprem bölgesindeki on baro da araştırmaya dâhil edilmiştir.

OGG'ler, adli yardıma odaklanarak deprem mağduru kadınların adalete erişimindeki belirli zorlukların haritasını çıkarmış ve STK'lerin kadınlara sağlanan adli yardıma ilişkin ortak standartlar ve göstergeler konusundaki önerilerini incelemiştir. Tartışmalar bir moderatör tarafından kolaylaştırılmıştır. Türkiye'deki deprem sonrasında kadınların durumuna ilişkin geniş temaları içeren sorular hazırlanmıştır. Deprem bölgesinden katılan avukatlara sorulan sorular aşağıda belirtilen konularla ilgilidir:

- ▶ Adli yardıma başvuran deprem mağduru kadınların temel hukuki ihtiyaçları (erkeklerle karşılaştırıldığında).
- ▶ Deprem mağduru kadınların adli yardıma (ceza ve hukuk dosyalarında) erişimindeki temel zorluklar/engeller.

- ▶ Doğal afet sonrasında Türkiye’de toplumsal cinsiyete duyarlı adli yardım sağlama konusunda adli yardım sağlayıcılarının karşılaştığı temel zorluklar.
- ▶ TCDŞ ile ilgili temel zorluklar.
- ▶ TBB’nin deprem bölgesindeki barolara sağladığı destek.
- ▶ Adli yardımın gezici araçlarla sağlanıp sağlanmadığı.
- ▶ Adalete erişimle ilgili çeşitli engellerle mücadele edilmesine yönelik öneriler.

STK temsilcilerine sorulan sorular aşağıdaki konularla ilgilidir:

- ▶ Kadınların adalete erişimindeki temel engeller.
- ▶ Adli yardıma başvuran deprem mağduru kadınların temel hukuki ihtiyaçları (erkeklerle karşılaştırıldığında).
- ▶ Toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri, boşluklar ve hassasiyetlere yönelik ulusal kurumlar tarafından alınan ve alınmayan önlemler/atılan ve atılmayan adımlar.
- ▶ Deprem sonrasında kadınların bölgede adalete erişime ilişkin algıları.
- ▶ Kadına yönelik şiddetle ilgili sorunlar (ev içi şiddet, cinsel taciz vb.).
- ▶ Deprem bölgesindeki kadınlara sivil toplum tarafından adaletle erişimle ilgili sağlanan hizmetler.
- ▶ Adalete erişimle ilgili çeşitli engellerle mücadele edilmesine yönelik öneriler.

Deprem mağduru kadınların adalete ve adli yardıma erişimlerine ilişkin zorlukları ve ihtiyaçları tartışmak amacıyla dört OGG (30-31 Mayıs, 1 ve 12 Haziran 2023) gerçekleştirilmiş ve kadınların adalete erişimi alanında çalışan STK’ler ile Adana, Adıyaman, Diyarbakır, Hatay, Gaziantep, Kahramanmaraş, Kilis, Malatya, Osmaniye ve Şanlıurfa barolarına kayıtlı adli yardım avukatlarından seçilen 29 katılımcı (27 kadın ve 2 erkek) ile görüşülmüştür.

Toplantıya Mor Çatı Kadın Sığınağı Vakfı, Uçan Süpürge Vakfı ve Kadın Dayanışma Derneği olmak üzere 3 STK katılmıştır. Ayrıca, deprem bölgesinde adli yardımın temel zorluklarını tartışmak amacıyla Türkiye Barolar Birliği Kadın Hukuku Komisyonundan (TÜBAKKOM) seçilen avukatların katılımıyla bir OGG (12 Haziran 2023) gerçekleştirilmiştir. OGG’lerin katılımcıları, kadın adli yardım faydalanıcılarıyla çalışma deneyimi olan avukatlar arasından seçilmiştir. Bu avukatlar genellikle baroların kadın hakları merkezlerine üyedir. Bazıları STK’ler için çalışmaktadır. OGG’ler genellikle yedi avukatın/adli yardım sağlayıcısının katılımıyla gerçekleştirilmiştir. Çevrim içi olarak düzenlenen OGG’lerin her biri yaklaşık 2 saat sürmüştür.

Ayrıca, doğal afetlere ilişkin ilgili uluslararası ve yerel hukuki çerçevelerin ve politikaların toplumsal cinsiyet perspektifinden incelenmesi ve deprem mağduru kadınlara ilişkin örnek vakaların analizi için bir masa başı inceleme yapılmıştır. Masa başı inceleme kapsamında ayrıca, deprem mağduru kadınlar ve kız çocukları hakkındaki raporların da analizi yapılmıştır.

Bu çalışma aşağıdaki konuları kapsamaktadır:

- ▶ Kırılgan durumdaki kadınlar da dâhil olmak üzere, deprem veya doğal afet mağduru kadınlara adli yardım sağlanmasına ilişkin yasal çerçevelerin ve politika çerçevelerinin analizi.
- ▶ Belirli bir alan ve bağlamdaki toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri, boşluklar ve kırılganlıklara yönelik hükümet, ulusal kurumlar ve kuruluşlar tarafından alınan önlemler/atılan adımlar.
- ▶ Deprem sonrasında ve projenin ana hedefleriyle bağlantılı olarak toplumsal cinsiyete dayalı ihtiyaçlara yanıt verecek mevcut ulusal kapasitelerin yanı sıra, adalete erişim ve doğal afetler sonrasında ortaya çıkan ihtiyaçlar bağlamında kadınların ve erkeklerin durumu ile roller, koşullar, ihtiyaçlar, katılım, kaynaklara erişim, varlıkların kontrolü, karar alma yetkileri vb. konulardaki mevcut farklılıklara ilişkin raporların analizi.
- ▶ OGG’ler sırasında yapılan tartışmaların analizi.
- ▶ OGG’lerden ve hukuki çerçevelerden ve politika çerçevelerinden toplanan bilgilere dayanan öneriler.

2. Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Afet Yönetimine Yönelik Uluslararası Politika Çerçevesi ve Hukuki Çerçeve

2.1. Afetler Bağlamında Toplumsal Cinsiyet Eşitliğini İçeren İnsan Hakları Temelli Yaklaşım

Afetler insan haklarını ilgilendiren bir konudur. Başta yaşam hakkı olmak üzere temel insan haklarını etkilemekte, ortadan kaldırmakta ve insanların haklara erişimini zorlaştırmaktadır. Depremler sonrasında insanlar beslenme, barınma, sağlık gibi en temel ihtiyaçlarını karşılayamamaktadır veya karşılamakta zorluk çekmektedir. Bu nedenle, afetleri insan haklarına dayalı bir yaklaşımla ele almak hayati önem taşımaktadır. BM Sürdürülebilir Kalkınma Grubuna göre insan hakları temelli yaklaşım, insani gelişme süreci için kökleri uluslararası insan hakları standartlarına dayanan ve insan haklarını geliştirmeye ve korumaya yönelik kavramsal bir çerçeveyi bünyesinde barındırmaktadır.

Bu çerçeve, kalkınma sorunlarının temelinde yatan eşitsizlikleri analiz etmeyi ve kalkınmanın ilerlemesini engelleyen ve çoğu zaman insan gruplarının geride kalmasına neden olan ayrımcı uygulamaları ve adaletsiz güç dağılımlarını düzeltmeyi amaçlamaktadır. İnsan hakları temelli yaklaşım kapsamında kalkınma planları, politikaları ve süreçleri; tüm medeni, kültürel, ekonomik, siyasi ve sosyal haklar ve kalkınma hakkı da dâhil olmak üzere, uluslararası hukuk tarafından oluşturulan haklar ve bunlara karşılık gelen yükümlülükler sistemine dayanmaktadır. İnsan hakları temelli yaklaşım, Birleşmiş Milletler kalkınma iş birliğine rehberlik etmek ve hem 'yükümlülük sahiplerinin' yükümlülüklerini yerine getirme hem de 'hak sahiplerinin' haklarını talep etme kapasitelerini geliştirmeye odaklanmak için insan hakları ilkelerini (evrensellik, bölünmezlik, eşitlik ve ayrımcılık yapmama, katılım, hesap verebilirlik) gerekli kılmaktadır (BM, 2023).

Belirtilen husus çerçevesinde insan hakları temelli yaklaşımın yükümlülük ve hak sahiplerine odaklanması gerekmektedir. Afetlerin doğası gereği insan haklarıyla iç içe olduğu göz önüne alındığında, insan hakları temelli yaklaşım çerçevesinde devletlerin yükümlülük sahibi, depremden fiilen ve potansiyel olarak etkilenenlerin ise hak sahibi olarak değerlendirilmesi önem kazanmaktadır. 2005 yılında, Hyogo Eylem Çerçevesi bir BM konferansı sırasında kabul edilmiş olup politika çerçeveleri, hukuki ve kurumsal çerçeveler de dâhil olmak üzere afet risklerini azaltmayı amaçlayan taahhütler ve öncelikler içermektedir. Bu belgeye göre devletlerin yükümlülükleri şunlardır:

1. Afet riskinin azaltılmasının (ARA), uygulamaya yönelik güçlü bir kurumsal temel ile ulusal ve yerel bir öncelik olmasını sağlamak;
2. Afet risklerini belirlemek, değerlendirmek ve izlemek ve erken uyarı sistemlerini güçlendirmek;
3. Bir güvenlik ve dayanıklılık kültürü oluşturmak için daha iyi bir bilgi yönetimi geliştirmek;
4. Altta yatan risk faktörlerini azaltmak ve
5. Etkili müdahaleye hazırlıklı olma durumunu iyileştirmek (Hyogo, 2005).

Devletlerin bu görevleri, Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Evrensel Beyanname'si ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nde yer alan yaşam hakkı ve buna bağlı diğer hakların temel gereklilikleri olarak anlaşılmalıdır. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 14. Maddesi ile birleştirildiğinde bu yükümlülük, ayrımcılık yapmama, özellikle toplumsal cinsiyete dayalı ayrımcılık çerçevesinde yorumlanmalıdır. Yukarıda bahsi geçen insan hakları temelli yaklaşım, ayrımcılık yapmamayı ve eşitliği, toplumsal cinsiyet eşitliği alanına da uzanan insan hakları yaklaşımının temel ilkeleri olarak kabul etmektedir. Afetler sırasında toplumsal cinsiyet ve toplumsal cinsiyete duyarlı risk yönetimi bağlamında insan hakları temelli yaklaşımın zeminini oluşturan ana ilke eşitliktir.

“Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Açısından Savunmasızlığın Ötesinde ve Afet Riskinin Azaltılmasında Kadınların Güçlendirilmesi ve Liderliği: Birleşmiş Milletler Sistemi için Kritik Eylemler” başlıklı raporda da bu nokta açıkça ifade edilmiştir:

Toplumsal cinsiyete ve ARA'ya yönelik insan hakları temelli yaklaşımdan çıkarılan temel sonuç, herkese aynı şekilde davranmanın şekli eşitlik sağlayabildiği, ancak başlangıç noktaları eşit olmadığına fiili eşitlik sağlayamayacağıdır. Kimseyi geride bırakmamak, temel ihtiyaçlara ve insanın kalkınmanın faydalarından eşit şekilde yararlanma hakkına erişimdeki göreceli uçurumları kapatmak için pozitif önlemler almayı gerektirmektedir. Bu, kadınların ve farklı toplumsal cinsiyetlerden insanların doğaları gereği kırılabilir olduğu fikrinin ötesine geçerek, yapısal toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin onları daha yüksek risk altına soktuğunu, çünkü bu durumun kaynaklara ve fırsatlara erişimlerini sınırladığını ve kendi yaşamları hakkında karar verme özerkliklerini azalttığını kabul etmek anlamına gelmektedir (UNDRR-UN Women-BMNF, 2021).

Bu bağlamda, iklim değişikliğiyle ilişkili afet riskinin azaltılmasının toplumsal cinsiyetle ilgili boyutlarına ilişkin 37 No.lu CEDAW Genel Tavsiye Kararının (CEDAW/C/GC/37) gerektirdiği fiili eşitlik de insan hakları temelli yaklaşım kapsamında yer almaktadır. Tavsiye Kararına göre taraf devletlerin kadın-erkek eşitliğini güvence altına alacak önlemler alması gerekmektedir. Tavsiye Kararı, devletlerin tüm sektörlerde afet riskinin azaltılması ve iklim değişikliğiyle ilgili katılımcı ve toplumsal cinsiyete duyarlı politikaların, stratejilerin ve programların benimsenmesi de dâhil olmak üzere, Sözleşme kapsamındaki tüm alanlarda kadınlar ve erkekler arasında fiili eşitliği sağlamaları gerektiğini belirtmektedir.

Kadınların hak sahibi olarak depremlerden orantısız bir şekilde etkilenmeleri ve ayrımcılığa maruz kalmaları göz önüne alındığında, daha sonra detaylandırılacağı üzere, onlara yönelik özel düzenlemelerin yapılması gerekmektedir. Bu düzenlemelerden biri kadınların deprem nedeniyle tehlikeye giren temel insan haklarının korunması açısından hayati önem taşıyan adalete erişim hakkıyla ilgilidir.

İnsan hakları temelli yaklaşım aynı zamanda eşitliğin önündeki sosyal, kültürel, ekonomik ve politik engellerin tanınmasını ve ortadan kaldırılmasını da gerektirmektedir. “Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Açısından Savunmasızlığın Ötesinde ve Afet Riskinin Azaltılmasında Kadınların Güçlendirilmesi ve Liderliği: Birleşmiş Milletler Sistemi için Kritik Eylemler” başlıklı raporda bu nokta ifade edilmektedir:

İnsan hakları yaklaşımı aynı zamanda toplumsal cinsiyetin toplulukların ve ulusların sosyal, politik, ekonomik ve kültürel yaşamına tam ve eşit katılımının önünde bir engel olmaması gerektiğini de kabul etmektedir. ARA ve İklim Değişikliği Adaptasyonu (İDA) terimlerine çevrildiğinde bu, afetler ve iklim değişikliği ile ilgili kaynak tahsisi ve karar alma süreçlerinde kurumsal öncelik belirlemede kimlerin mevcut olduğuna ve bu kişilerin hangi rolleri üstlendiğine bakmak anlamına gelmektedir. Kimler anlamlı bir şekilde katılma yetkisine sahiptir ve bu süreçlerin tanınmış liderleri kimlerdir (UNDRR-UN Women-BMNF, 2021)?

2.2. Doğal Afetler ve Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği

Afetler mevcut toplumsal cinsiyet eşitsizliklerini daha da derinleştirir. Avrupa Komisyonunun 6 No.lu Tematik Belgesinde de belirtildiği üzere afetler toplumsal cinsiyet bakımından tarafsız olsalar da, sonuçları kesinlikle değildir. Bu belge, toplumsal cinsiyet boyutunu Avrupa Birliği'nin insani yardım çabalarına entegre etmektedir:

Doğal afetler ve insan kaynaklı krizler toplumsal cinsiyet bakımından tarafsız değildir — kadınlar, kız çocukları, erkek çocukları ve erkekler üzerinde farklı etkiler yaratmaktadır. Bu nedenle, çeşitli toplumsal cinsiyet gruplarının farklılaşmış ihtiyaçlarına etkili bir şekilde yanıt verebilmek için, Avrupa Birliği tarafından desteklenen insani yardımda toplumsal cinsiyet hususlarının dikkate alınması gerekmektedir. Toplumsal cinsiyet yaklaşımının insani yardıma sistematik entegrasyonu, **etkili nitelikli programlama** için operasyonel bir gerekliliktir ve aynı zamanda AB'nin insani yetki alanına ve uluslararası hukuka ve taahhütlere uyum meselesidir.

Toplumsal cinsiyete duyarlı olmayan operasyonlar, etkilenen nüfusun büyük bir kısmına — çoğunlukla en kırılabilir olanlara — ulaşamayabileceği veya onların özel ihtiyaçlarına yeterince yanıt veremeyebileceği için **daha az etkilidir**. Ayrıca, faydalanıcıları cinsel ve toplumsal cinsiyete dayalı şiddet gibi ciddi risklere (hatta yaşamı tehdit eden risklere) maruz bırakabilirler (Avrupa Komisyonu, 2013).

Avrupa ve Akdeniz Büyük Tehlikeler Anlaşması da bu noktanın altını aşağıdaki şekilde çizmektedir:

Doğal tehditlerden ölen kadınların sayısı erkeklerden daha fazladır. Bu, kadınların eşit olmayan sosyo-ekonomik statüsünün bir sonucudur. Buna ek olarak kadınlar, toplumsal cinsiyete dayalı bir dizi siyasi, kültürel ve sosyo-ekonomik eşitsizlikten ve farklılıklardan kaynaklanan farklı dü-

zeylerde risklerle karşı karşıyadır ve bu risklerle başa çıkma konusunda farklı kırılganlıklara ve kapasitelere sahiptir.

Afetler sırasında ve sonrasında can kaybı, geçim kaynaklarının ve üretim varlıklarının kaybı ve toplumsal cinsiyete dayalı şiddetin artması da dâhil olmak üzere kadınların ve kız çocuklarının afetlerden orantısız bir şekilde etkilenme olasılıkları daha yüksektir. Kırılgan gruplardan kadınlar ve kız çocukları (engelli kadınlar ve kız çocukları, göçmen ve mülteci kadınlar, yoksulluk içinde yaşayan kadınlar ve kız çocukları), doğal veya teknolojik afet durumlarında daha yüksek risklerle karşı karşıya kalmaktadır (Avrupa Konseyi- Avrupa ve Akdeniz Büyük Tehlikeler Anlaşması, 2018).

Özellikle COVID-19 deneyiminden sonra bu etki çeşitli çalışmalarla açıklanmıştır. Örneğin, COVID-19'un yükselişinin neden olduğu benzeri görülmemiş bir krizin yaşandığı bir dönemde yazılan GFDDR-Dünya Bankası Raporunda şu ifadeler yer almaktadır:

Pandeminin etkilerine ilişkin ilk değerlendirmeler, erkeklerin virüs riskine daha açık görünmesine rağmen, kadınların sosyal ve ekonomik etkilerinden orantısız bir şekilde etkilendiğini ortaya koymuştur (de Paz vd. 2020). Kadınlar perakende, seyahat, eğlence ve konaklama gibi en çok etkilenen mesleklerden bazılarında fazla temsil edilmektedir. Okullar kapandığında veya çocuklar okuldan alındığında, artan çocuk bakımı ve diğer ev içi sorumluluklar genellikle kadınların üzerine düşmektedir ve bu da kadınların iş gücüne katılımı ve mali özerkliği üzerinde daha fazla etkiye sahiptir. Destekleyici hizmetlere erişimin kesintiye uğradığı karantina sırasında toplumsal cinsiyete dayalı şiddette de artış olduğuna dair raporlar bulunmaktadır. Son olarak barınma, arazi ve mülkiyet üzerinde kontrollerinin olmaması, kadınları sağlık krizlerine karşı özellikle savunmasız bırakabilmektedir. Eşlerini kaybettikleri takdirde kadınlar, HIV ve Ebola salgınları sırasında bildirildiği üzere barınmalarını ve geçim kaynaklarını da kaybedebilirler (GFDDR-Dünya Bankası, 2021).

Bu raporda ifade edilenler depremden etkilenen kadınlar için de geçerlidir. Diğer bir ifadeyle, deprem sonrası kadınların bakım yükü artmaktadır ve eşlerini kaybedenler, deprem bölgesinde daha fazla ekonomik ve sosyal eşitsizlikle karşı karşıya kalmaktadır. Ayrıca bazı analizler, deprem bölgesindeki kadınların ve erkeklerin temel ihtiyaçların karşılanması konusundaki deneyimlerinin de farklılık gösterdiğini ve kadınların ihtiyaçlarının yeterince karşılanmadığını göstermektedir (UN Women-CARE, 2021).

2.3. Doğal Afetlerle İlgili Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Tavsiyeler

Afetler ve toplumsal cinsiyete ilişkin çalışmalar 1990'lı yıllardan bu yana BM düzeyinde yürütülmektedir. Ancak bu çalışmalara ilişkin hukuki ve politik belgeler 2000 yılından bu yana mevcuttur. Bunlardan biri, 18 Mart 2015 tarihinde Japonya'nın Sendai kentinde düzenlenen Üçüncü BM Dünya Afet Riskinin Azaltılması Konferansında kabul edilen 2015-2030 Sendai Afet Riskini Azaltma Çerçevesi'dir. Bu çerçeve, kadınların ve katılımlarının, afet riskinin etkili bir şekilde yönetilmesi ve toplumsal cinsiyete duyarlı ARA politikalarının, planlarının ve programlarının tasarlanması, bunlar için kaynak sağlanması ve uygulanması açısından kritik öneme sahip olduğunu belirtmektedir. Çerçeve, müdahale ve yeniden inşa aşamalarında kadınların ve engelli kişilerin toplumsal cinsiyet eşitliğine dayalı ve evrensel olarak erişilebilir yaklaşımlara kamuya açık bir şekilde liderlik etmesini ve bunları teşvik etmesini eylem öncelikleri arasında saymaktadır.

Sendai Afet Riskini Azaltma Çerçevesine ilişkin toplumsal cinsiyet rehberi, UNDRR, UN Women ve BMNF tarafından yürütülen ortak bir çalışma aracılığıyla hazırlanmıştır. Buna göre, "bu belgenin amacı, ülkelerin ulusal istişare ve inceleme süreçlerinin bir parçası olarak toplumsal cinsiyet eşitliğini, sosyal içermeyi ve kadınların güçlendirilmesini ve afet riskinin azaltılmasındaki liderliklerini dikkate almalarına, değerlendirmelerine ve ardından bu bulguları kendi gönüllü ulusal raporlarına entegre etmelerine yardımcı olmaktır" (UNDRR-UN Women-BMNF, 2015). Bu rehber toplumsal cinsiyete duyarlı ARA ilkelerini içermektedir. Örneğin, ARA toplumsal cinsiyet perspektifinin tüm politika ve uygulamalara entegre edilmesini ve kadın liderliğinin geliştirilmesini gerektirmektedir (UNDRR-UN Women-BMNF, 2015).

CEDAW'ın genel tavsiye kararları arasında toplumsal cinsiyete duyarlı afet yönetiminin de yer aldığı görülmektedir. Bunlardan biri, özellikle 19 No.lu genel tavsiye kararını da içeren, kadına yönelik toplumsal cinsiyete dayalı şiddete ilişkin 35 No.lu CEDAW Genel Tavsiye Kararıdır. Bu Tavsiye Kararı, doğal afetleri kadına yönelik TCDŞ'yi şiddetlendiren faktörler arasında kabul etmektedir. Buna göre "kadına yönelik toplumsal cinsiyete dayalı şiddet aynı zamanda siyasi, ekonomik ve sosyal krizlerden, toplumsal çalkantılardan, insani acil durumlardan, doğal afetlerden ve doğal kaynakların yok edilmesinden veya tahrip edilmesinden de etkilenmektedir" (CEDAW/C/GC/35).

İklim değişikliği bağlamında afet riskinin azaltılmasının toplumsal cinsiyetle ilgili boyutları (CEDAW/C/GC/37) ise sadece toplumsal cinsiyete duyarlı iklim değişikliklerine ve afetlere odaklanmaktadır. Bu Tavsiye Kararının amacı:

İklim değişikliğinin olumsuz etkilerini azaltmanın aciliyetinin altına çizmek ve iklim değişikliği ve afetler bağlamında küresel olarak bireylerin ve toplulukların dayanıklılığını artırmaya yarayacak toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlamaya yönelik adımları vurgulamaktır. Aynı zamanda iklim değişikliğinin ve afetlerin kadınların insan hakları üzerindeki etkilerine odaklanarak afet riskinin azaltılması ve iklim değişikliği adaptasyonu konusundaki uluslararası gündemlerin tutarlılığına, hesap verebilirliğine ve karşılıklı olarak güçlendirilmesine katkıda bulunulması da amaçlanmaktadır (CEDAW/C/GC/37).

Tavsiye Kararı, ARA ve iklim değişikliğine ilişkin genel ve özel ilkeleri içermektedir. Genel ilkeler, taraf devletlerin ARA ve iklim değişikliği ile ilgili tüm politikaların, mevzuatın, planların, programların, bütçelerin ve diğer faaliyetlerin toplumsal cinsiyete duyarlı olmasını ve insan hakları ilkelerini esas almasını sağlamasını gerektirmektedir. Bu ilkeler şunlardır:

1. Fiili eşitlik ve ayrımcılık yapmama
2. Katılım ve güçlendirme
3. Hesap verebilirlik ve adalete erişim (CEDAW/C/GC/37)

Tavsiye Kararına göre, ARA'nın toplumsal cinsiyetle ilgili boyutları ve iklim değişikliğinin etkileri çoğu zaman iyi anlaşılmadığı için, afetlerin toplumsal cinsiyet boyutuna ilişkin belirli ilkelerin devlet politikalarına ve diğer belgelere dâhil edilmesi gerekmektedir. Bu ilkeler şunlardır:

1. Değerlendirme ve veri toplama
2. Politika tutarlılığı
3. Sınır ötesi yükümlülükler, uluslararası iş birliği ve kaynak tahsisi
4. Devlet dışı aktörler ve sınır ötesi yükümlülükler
5. Kapasite geliştirme ve teknolojiye erişim (CEDAW/C/GC/37)

Tavsiye Kararı aynı zamanda belirli endişe alanlarını da sıralamaktadır. Bunlar:

1. Kadınlara ve kız çocuklarına yönelik toplumsal cinsiyete dayalı şiddetten uzak yaşama hakkı
2. Eğitim ve bilgi edinme hakları
3. Çalışma ve sosyal korunma hakları
4. Sağlık hakkı
5. Yeterli yaşam standardına sahip olma hakkı
6. Hareket özgürlüğü hakkı (CEDAW/C/GC/37)

Bu belgelerin yanı sıra afetlerde toplumsal cinsiyet boyutunu da içeren raporlar da bulunmaktadır. Bu raporlar toplumsal cinsiyete duyarlı afet yönetimi için uyulması gereken ilkeleri içermektedir. Örneğin, Haiti depreminden sonra UN Women ve CARE, Kadının Statüsü ve Kadın Hakları Bakanlığı ve Sivil Koruma Genel Müdürlüğü ile iş birliği içinde, "orta ve uzun vadeli iyileştirme çalışmalarının yanı sıra, kısa vadede Haiti'deki mevcut insani müdahale çalışmalarına rehberlik etmek amacıyla, Ağustos 2021 depreminin, savunmasız durumdaki kişiler de dâhil olmak üzere kadınlar, erkekler, kız çocukları ve erkek çocukları üzerindeki etkisini değerlendirmek üzere tasarlanmış" Hızlı Toplumsal Cinsiyet Analizini hazırlamıştır (UN Women-CARE, 2021).

2.4. Afet Mağduru Kadınların Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Adalete Erişimi

CEDAW Sözleşmesinin 15. Maddesi, kadınların kanun önünde eşitliğini güvence altına almaktadır. Bu madde, özellikle afet ve iklim değişikliği durumlarında, kadınların adalete erişimde engellerle karşılaştığı durumlarda önem taşımaktadır. 37 No.lu CEDAW Genel Tavsiye Kararı, afet mağduru kadınların adalete erişimlerine ilişkin standartlar sunmaktadır. 33 No.lu Genel Tavsiye Kararı doğrultusunda 37 No.lu Tavsiye Kararı, afetlerde aşağıdakileri zorunlu kılmaktadır:

(a) Afet riskine ve iklim değişikliğine karşı savunmasızlıkları açısından kadınlar üzerindeki etkilerini değerlendirmek amacıyla, örf ve adetler, geleneksel ve dini normlar ve uygulamalar da dâhil olmak üzere çoğul hukuk sistemlerinde uygulananları da içeren mevcut yasaların toplumsal cinsiyet etki analizinin yapılması ve buna göre yasaların, normların ve uygulamaların kabul edilmesi, yürürlükten kaldırılması veya değiştirilmesi;

(b) Kadınlara hakları, afet riskinin azaltılması ve iklim değişikliği ile ilgili politika ve programlar hakkında bilgi sağlayarak ve kadınları bilgi edinme haklarını kullanmaları için güçlendirerek,

kadınların mevcut hukuki çözüm yolları ve uyuşmazlık çözüm mekanizmaları konusunda farkındalıklarının ve hukuk okuryazarlıklarının artırılması;

(c) Adli yardım da dâhil olmak üzere hukuki hizmetlere, doğum, ölüm ve evlilik belgeleri ile tapu kayıt belgeleri ve tapular gibi resmî belgelere uygun fiyatlı veya gerekiyorsa ücretsiz erişimin sağlanması. Afet durumlarında kadınların yardım ödemeleri ve tazminat gibi hizmetlerden yararlanabilmeleri için bu tür belgelerin erişilebilir olmasını sağlayacak güvenilir ve düşük maliyetli idari sistemler hayata geçirilmelidir;

(d) Kadınların haklarını talep edebilmelerini sağlamak için, alternatif uyuşmazlık çözüm mekanizmaları da dâhil olmak üzere resmî ve gayri resmî adalet mekanizmalarının Sözleşmeye uygun olmasını ve kullanılabilir ve erişilebilir olmasını sağlayarak kadınların adalete erişiminin önündeki engellerin kaldırılması. Kadınları haklarını ararken misillemelerden koruyacak önlemler de geliştirilmelidir;

(e) Gezici veya uzmanlaşmış raporlama mekanizmalarının, soruşturma ekiplerinin ve mahkemelerin konuşlandırılmasını sağlayan müdahale planları geliştirerek, hukuk ve adalet sistemlerinde afetlerden ve iklim değişikliğinden kaynaklanabilecek aksaklıkların en aza indirilmesi. Toplumsal cinsiyete dayalı şiddet olaylarını bildirmek isteyen kadınlar ve kız çocukları için esnek ve erişilebilir hukuki ve adli mekanizmalar özellikle önem taşımaktadır (CEDAW/C/GC/37).

37 No'lu CEDAW Genel Tavsiye Kararı aynı zamanda kadına yönelik şiddete ilişkin bazı spesifik kaygıları da ifade etmektedir. Bu Tavsiye Kararına göre, afetler ve doğal kaynakların yok edilmesi ve tahrip edilmesi, kadınlara ve kız çocuklarına yönelik TCDŞ'yi etkilemiş ve artırmıştır. Ayrıca, cinsel şiddet insani krizler sırasında yaygın olarak görülür ve ulusal bir afetin ardından şiddetlenebilir. Stresin, hukuk dışılığın ve evsizliğin arttığı bir dönemde kadınlar daha yüksek bir şiddet tehdidiyle karşı karşıya kalmaktadır. Ayrıca Tavsiye Kararı, Sözleşme ve 35 No.lu Genel Tavsiye Kararı uyarınca taraf devletlerin aşağıdakileri yapması gerektiğini belirtmektedir:

(a) Ev içi şiddet, cinsel şiddet, ekonomik şiddet, insan ticareti ve zorla evlendirme dâhil olmak üzere, kadına yönelik toplumsal cinsiyete dayalı şiddete ilişkin mevcut ve yeni risk faktörlerini ele alacak politika ve programlar geliştirmek;

(b) Asgari yasal evlenme yaşının hem kadınlar hem de erkekler için 18 olmasını sağlamak. Taraf Devletler, afete müdahale faaliyetlerinde görev alan tüm personel için erken yaşta ve zorla evliliğin yaygınlığı konusunda eğitime yer vermelidir. Kadın dernekleri ve diğer paydaşlar ile iş birliği içinde, yerel ve bölgesel afet yönetimi planları dâhilinde, erken ve zorla evliliklerin önlenmesine, izlenmesine ve ele alınmasına yönelik mekanizmalar oluşturulmalıdır;

(c) Toplumsal cinsiyete dayalı şiddeti bildirmek isteyen tüm kadınlar için erişilebilir, gizli, destekleyici ve etkili mekanizmalar sağlamak;

(d) Kadın dernekleri de dâhil olmak üzere çok çeşitli paydaşlarla iş birliği içinde, afet riskinin azaltılması ve iklimle ilgili programlar kapsamında, kadına yönelik toplumsal cinsiyete dayalı şiddeti önlemek ve buna yanıt vermek için tasarlanan müdahalelerin düzenli olarak izlenmesi ve değerlendirilmesi için bir sistem geliştirmek;

(e) Afet durumlarında yaygın olan toplumsal cinsiyete dayalı şiddetin çeşitli biçimleri ve bunların nasıl önleneceği ve ele alınacağı konusunda yetkililere, acil servis çalışanlarına ve diğer gruplara eğitim vermek ve duyarlılık ve farkındalıklarını artırmak. Eğitim, yerli ve azınlık mensubu olanlar, engelli kadınlar ve kız çocukları, lezbiyen, biseksüel ve transseksüel kadınlar ve kız çocukları ve interseks kişiler de dâhil olmak üzere kadınların ve kız çocuklarının hakları ve ihtiyaçları ile bunların toplumsal cinsiyete dayalı şiddete maruz kalabilecekleri yollar hakkında bilgi içermelidir;

(f) Kadının statüsüne ilişkin sosyal ve kültürel kalıp yargıları ortadan kaldırmak amacıyla afet durumlarında kadına yönelik toplumsal cinsiyete dayalı şiddetin temel nedenlerini ele almak için erkekler ve erkek çocukları, medya, geleneksel ve dini liderler ve eğitim kurumları ile etkileşime geçerek, kadına yönelik toplumsal cinsiyete dayalı şiddetin temel nedenlerini ele alacak uzun vadeli politikalar ve stratejiler benimsemek (CEDAW/C/GC/37).

2.5. Deprem Mağduru Kadınlar ve Adli Yardım Standartları

Yukarıda belirtildiği üzere 37 No'lu CEDAW Genel Tavsiye Kararı, afetlerde ve iklim krizlerinde kadınların adalete erişiminin bir gereği olarak adli yardım sağlanması çağrısında bulunmaktadır. Buna göre devletler, adli yardım da dâhil olmak üzere hukuki hizmetlere uygun fiyatlı veya ücretsiz erişim sağlamalıdır. Bu Tavsiye Kararına göre, afet durumlarında toplumsal cinsiyete duyarlı adli yardımın özellikleri aşağıdaki şekilde olmalıdır:

1. Afet durumlarında adli yardım kadınlar için ulaşılabilir olmalıdır.
2. Adli yardıma başvurmak için gereken resmî belgeler, afet durumlarında kadınların erişimine açık ve ulaşılabilir olmalıdır.
3. Adli yardım, toplumsal cinsiyete dayalı şiddeti bildirmek isteyen tüm kadınlar için erişilebilir, gizli, destekleyici ve etkili mekanizmalar sağlamalıdır.
4. Adli yardım sağlayıcıları, afet durumlarında toplumsal cinsiyete duyarlı hukuki ihtiyaçları karşılayacak şekilde eğitilmelidir.
5. Adli yardım sağlayıcıları, afet durumlarında yaygın olan TCDŞ'nin çeşitli biçimleri ve bunların nasıl önleneceği ve ele alınacağı konusunda eğitilmelidir. Eğitim mülteciler ve azınlık mensupları, engelli kadınlar ve kız çocukları, lezbiyen, biseksüel ve transseksüel kadınlar ve kız çocukları ve interseks kişiler de dâhil olmak üzere kadınların ve kız çocuklarının hakları ve ihtiyaçları ile bunların TCDŞ'ye maruz kalabilecekleri yollar hakkında bilgi içermelidir.

3. Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Afet Yönetimine Yönelik Ulusal Politika Çerçevesi ve Hukuki Çerçeve

Bu bölümde, toplumsal cinsiyet odaklı bir bakış açısı kullanılarak yasalar, politikalar ve bütçe açısından adli yardımın durum analizi yapılmaktadır. Türkiye’de afet dönemlerine ilişkin mevzuat çerçevesi genel olarak toplumsal cinsiyet ayrımından yoksun olup, toplumsal cinsiyet körü bir yönelimin hâkim olduğunu göstermektedir. İçişleri Bakanlığı Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (AFAD) tarafından Ulusal Deprem Araştırma Programı (UDAP) kapsamında 2017-2020 yılları arasında yürütülen “Toplumsal cinsiyet perspektifinin Türkiye’nin afet politikalarına entegre edilmesi” projesinde bunun açıklayıcı bir örneği görülebilir. Bu proje, afetlerle ilgili 17 mevzuatı incelemiştir ve bu yasal metinlerde toplumsal cinsiyet körü ve toplumsal cinsiyet bakımından tarafsız bir dilin yaygın olarak kullanıldığını ortaya çıkarmıştır (Erbaydar, 2018). Bu mevzuatlardan biri de toplumsal cinsiyet odaklı herhangi bir hüküm içermeyen 7269 sayılı Umumi Hayata Müessir Afetler Dolayısıyla Alınacak Tedbirlerle Yapılacak Yardımlara Dair Kanun’dur (Afetler Kanunu).

Benzer şekilde 7269 sayılı Afetler Kanunu’nun 29. Maddesinde “aileler” faydalanıcı olarak tanımlanmaktadır. Bu maddede “yıkılmış, yanmış, ağır hasar görmüş veya hasar görmesi muhtemel binalarda ikamet eden ailelere gerekli şartları taşımaları hâlinde konut veya kredi sağlanması” öngörülmektedir. Bu madde, “aile” kavramını toplumsal cinsiyet rolleri perspektifinden yorumlamaya ve dolayısıyla ailenin reisi olarak erkeği tanımlamaya alan tanımaktadır. Aşağıda da vurgulandığı üzere 6 Şubat 2023 depreminden sonra depremden etkilenen evlerin finansmanı için öncelikle erkeklerin yardım alması bunun açık bir örneğidir.

Ancak 2015 yılında yayımlanan Geçici Barınma Merkezlerinin Kurulması, Yönetimi ve İşletilmesi Hakkında Yönerge’nin toplumsal cinsiyete duyarlı afet yönetiminin temel gerekliliklerini karşıladığı görülmektedir. Bu gereklilikler arasında eşitlik ve ayrımcılık yapmama, kadınların afet yönetimine katılımının sağlanması ve kadınlar için güvenli bir ortam yaratılması yer almaktadır. Yönerge’de ayrıca geçici barınma merkezlerinde temel ihtiyaçların karşılanmasına ilişkin hükümler de yer almaktadır ve bu ihtiyaçlar için herhangi bir ücret alınmayacağı belirtilmektedir. Bu hüküm ve eşitlik ilkesi, Yönerge’nin temel ilkeleri olarak 20. Maddede düzenlenmiştir:

Genel İlkeler

MADDE 20 – (1) Geçici barınma merkezlerinde sunulan barınma, sağlık ve eğitim gibi hizmetlerin karşılığında geçici barındırılanlardan herhangi bir ücret talep edilemez.

(2) Geçici barınma merkezlerinde verilecek hizmetlerde cinsiyet, ırk, renk, etnik veya sosyal köken, kalıtsal özellikler, dil, din, inanç, siyasi veya diğer düşünceler, servet, doğum, yaş veya benzeri unsurlara dayanılarak ayrımcılık yapılamaz.

Yönerge’nin 9. Maddesi yukarıda ilgili belgelerde de belirtildiği üzere kadınların afet sonrası yönetime katılımının sağlanması açısından önemlidir ve afetlerde toplumsal cinsiyet duyarlılığını karşılayan bir düzenleme örneği oluşturmaktadır:

MADDE 9 - (1) Geçici barınma merkezlerinin yaşam alanları mahallelerden oluşur.

(2) Geçici barınma merkezleri yönetimi, mahalle sakinlerinin yönetime dâhil edilebilmesi için demokratik yönetim usulleri çerçevesinde gençlik, çocuk, kadın meclisleri gibi meclisler ile mahalle temsilcilerinin oluşturulmasına imkân tanır. Meclis temsilcileri arasında en az bir kadın temsilci bulunur.

Yönerge'nin 18. Maddesi, geçici barınma merkezlerinde görevlendirilecek personel arasında kadınların da belirtilmesi açısından önem taşımaktadır. Bu maddeye göre:

MADDE 18 - Din hizmetleri bürosunda geçici barınma merkezinde barındırılanların ana dillerini bilen en az bir tane kadın personel görevlendirilir.

Yönerge'nin 34. Maddesi, psiko-sosyal hizmetlerin sağlanmasında kırılgan gruplara öncelik vermekte ve bu gruplara kadınları da dâhil etmektedir:

MADDE 34 - (1) Psiko-sosyal hizmetler bürosunun görevleri;

a) Geçici barınma merkezinde barındırılanlara psiko-sosyal destek sağlamak, bireysel görüşmeler ile grup çalışması yapmak, gerekli rehberlik çalışmalarını yürütmek, kırılgan gruplar öncelikli olmak üzere çocuklara, kadınlara, engellilere, yaşlılara, yetişkinlere yönelik sosyal destek faaliyetleri yapmak,

Bu maddenin bir diğer hükmü de TCDŞ açısından oldukça önemlidir ve yetkilileri ihbara gerek kalmadan harekete geçmeye yönlendirmektedir:

c) Çocuk istismarı, küçük yaşta evlilik, taciz, tecavüz ve şiddet gibi durumlarda ihbara gerek kalmaksızın ilgili kurumun mevzuatı kapsamında tedbirler almak,

Yönerge'nin toplumsal cinsiyete duyarlı bir diğer maddesi ise sadece kadınların güvenliğinin korunması açısından değil, bu konudaki özel hükmüyle engelli kadınlar açısından da önem taşımaktadır:

MADDE 35 - (1) Kayıt işlemleri yapılan yabancıların geçici barınma merkezlerine yerleştirilmeleri yapılırken engelliler, yaşlılar, yalnız yaşayan kadınlar, hamileler gibi özel ihtiyaç sahiplerine öncelik tanınır.

(2) Geçici barınma merkezlerine yerleştirme yapılırken engelli yabancıların banyo, tuvalet, çamaşırhane gibi sosyal donatı ve tesislere yakın bölümlere yerleştirilmelerine ve yerleştirildikleri bölümde engelli tuvaleti bulunmasına özen gösterilir.

(3) Geçici barınma merkezlerine yerleştirme yapılırken eşini kaybetmiş veya yalnız yaşayan kadınların aydınlatılmış ve güvenlik tedbirlerinin daha yoğun olduğu bölümlere yerleştirilmesi esastır.

Bu madde, toplumsal cinsiyete duyarlı afet yönetiminin önemli bir bileşeni olan güvenli bölgelerin oluşturulması bağlamında önem taşımaktadır. Yönerge, başta haklara ilişkin bilgiler olmak üzere adalete erişimle ilgili diğer gereklilikleri içermemektedir. Ancak yukarıda açıklanan TCDŞ olaylarına yönelik ihbar zorunluluğu olmaksızın yetkililerin önlem almasını sağlamak, bu tür suçlara maruz kalan ancak şikâyetle bulunamayan kişiler için önemlidir. Ayrıca Yönerge'nin öngördüğü yerleşim yerlerine şikâyet kutuları yerleştirilmesi zorunluluğu, toplumsal cinsiyet baskısıyla sessiz kalan kişilere kaygılarını dile getirme fırsatı sunmaktadır.

Türkiye'deki çok sayıda politika girişimi de doğal afet yönetimine toplumsal cinsiyet perspektifini dâhil etmektedir. AFAD tarafından hazırlanan Ulusal Deprem Stratejisi Eylem Planı (2012-2023), kadınlar da dâhil olmak üzere farklı demografik gruplara hitap edilmesinin gerekliliğini özetlemektedir ve güç dinamikleri ve toplumsal cinsiyet rolleri ile ilgili konuları ele almaktadır:

Toplumun önemli çoğunluğunu oluşturan kadınlar, çocuklar, yaşlılar ve engelliler özelinde her bir grubun ayrı ayrı dikkate alınacağı çalışmaların yapılması ve bu çalışmaların sonuçlarının da afet yönetimi sisteminin içine dâhil edilmesi gerekmektedir. Afetlerle baş edebilme kapasitesinin artırılması ve zarar görebilirliğin azaltılması; kişilerin ve sosyal grupların sosyal bağları, güç ilişkileri, bilgi ve yetenekleri, toplumsal cinsiyet rolleri, sağlık ve ekonomik gelişmişlik düzeyleri ve yerleşimlerinin birer fonksiyonudur. Bu süreçlerde kadınların, çocukların, yaşlıların ve engellilerin zayıf konumları da zarar görebilirliklerini artırıcı bir etken olarak yer almaktadır (AFAD, 2012-2023).

Ancak bu strateji planında adalete erişime ilişkin bir hüküm bulunmamaktadır. Bu tür hükümlerin yokluğu potansiyel olarak mevcut politika çerçevesinde bir boşluğa işaret etmektedir. Ancak aşağıda bahsedeceğimiz Deprem Sonrası Toparlanma ve Yeniden İmar Değerlendirmesi (TERRA) bu boşluğu doldurmaktadır.

Türkiye'de yaşanan 6 Şubat 2023 depreminin ardından 11 Şubat 2023 tarihinde yayımlanan Olağanüstü Hal Kapsamında Yargı Alanında Alınan Tedbirlere İlişkin Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi, yargı alanında bir takım tedbirlerin alınmasını amaçlamaktadır. Bu Kararname yargılama sürelerinin ertelenmesiyle ilgili olup, süre sınırlaması nedeniyle

hak kayıplarının önlenmesi önem arz etmektedir. Aynı zamanda deprem bölgesindeki avukatların yanı sıra yardım için oraya giden avukatların da lehine hükümler içermektedir. Bu hükümler avukatlar tarafından yürütülen davalara ilişkindir. Ancak Kararname'de toplumsal cinsiyet bakımından tarafsız hükümler veya kadınlara ilişkin herhangi bir özel hüküm yer almamaktadır.

Kadına Yönelik Şiddetle Mücadele 4. Ulusal Eylem Planı (2021-2025), afet durumları da dâhil olmak üzere, gerçekleştirilecek eylemleri, sunulacak desteği ve desteğin nasıl sağlanacağını ve kadına yönelik şiddetle mücadelenin kurumsal boyutlarını belirleyen stratejiler içermektedir. Planda, kriz zamanlarında kadına yönelik şiddetin önlenmesine yönelik politikaların geliştirilmesi çağrısında bulunmaktadır. Afet, acil durum, salgın hastalık gibi olağanüstü dönemlerde hizmetlere erişimin ve hizmet sunumunun aksamaması için gerekli tedbirlerin alınması stratejilerden biridir (Strateji: 3.8). Strateji aşağıdakileri gerektirmektedir:

- ▶ Afet ve acil durum öncesi, sırası ve sonrasında hizmet sunan kurum ve birimler, şiddet vakasına tespit ve müdahale süreçlerini gözden geçirerek sürece özgü iş akışlarının yer aldığı el kitabı/kılavuz oluşturacak, hizmet sunanların uzmanlaşmasına yönelik eğitim programlarında konuya yer verilecektir (Strateji 3.8.1).
- ▶ İhtiyaca uygun olarak olağanüstü dönemlere özgü hizmet modelleri oluşturulacak ve uygulanacaktır (Strateji 3.8.2).
- ▶ Olağanüstü dönemlere özgü sosyo-ekonomik sorun yaşayan aileler önceden tespit edilerek şiddetin yaşanmaması için gerekli şekilde desteklenecek, önleyici hizmetlerin sunulması sağlanacaktır (Strateji 3.8.3).
- ▶ Olağanüstü dönemlerde şiddet mağdurlarının kurumsal hizmetlere erişim ve hizmetlerden yararlanmasının kesintiye uğramaması için gerekli tedbirler alınacaktır (Strateji 3.8.4).
- ▶ Olağanüstü dönemlerde şiddet mağdurlarının hizmetlere hızlı şekilde erişebilmesi ve yararlanabilmesi amacıyla iletişim teknolojileri etkin şekilde kullanılacaktır (Strateji 3.8.5).
- ▶ Olağanüstü dönemlere özgü olarak koruyucu ve önleyici hizmetlerin etkili sunumuna yönelik farklı ülkelerdeki iyi uygulamalara ilişkin rapor hazırlanacak ve ilgili kurumlarla paylaşılacaktır (Strateji 3.8.6).

Depremlerin ardından TERRA, 20 Mart 2023 tarihinde Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı tarafından BMKP, BM, AB ve Dünya Bankası desteğiyle hazırlanmıştır. Değerlendirmede kadınlardan diğer dezavantajlı gruplarla birlikte bahsedilmekte, ancak yalnızca kadınların ihtiyaçlarına da vurgu yapılmaktadır. Kadınların hamilelikle ilişkili sağlık sorunları, anne veya bebek ölümleri, enfeksiyonlar ve doğum sonrası yetersiz bakımdan veya hijyenden kaynaklanan kanamalar nedeniyle afet durumlarında daha savunmasız hale geldikleri kabul edilmektedir (TERRA, 2023).

TERRA, deprem nedeniyle adalete erişimin zorlaştığına dikkat çekmektedir. Aşağıdaki paragrafta bu husus belirtilmektedir:

“Doğal afetler genellikle normal koşullar altında yürürlükte olan yönetim yapılarında kısıtlamalara ve sınırlamalara yol açmaktadır. Öte yandan deprem kaynaklı durumların hukuki işlemleri geciktirmemesine dikkat edilmelidir ve ücretsiz adli yardım hizmetlerine kolay erişim sağlanmasına yönelik tedbirler alınmalıdır” (TERRA, 2023). Ayrıca, “konut binalarının yaygın hasar görmesi ve yıkılması; mülkiyet sorunları, yasal belgelerin kaybı, sigorta talepleri, çocukların yasal temsili ve korunması ve miras sorunları gibi konut ve mülkiyet hakları konusunda hukuki destek gerektirmektedir” ifadelerine yer vermektedir. TERRA, depremde bazı binaların hasar görmesi nedeniyle hassas grupların savunmasızlığının artabileceğini vurgulamaktadır: “Çocuklar, yaşlılar ve kadınlardan oluşan gruplara hizmet veren sosyal hizmet binalarının hasar görmesi bu grupların savunmasızlığını daha da artırabilir” (TERRA 2023).

TERRA ayrıca adli yardım ve şiddet mağduru kadınlara ilişkin gereklilikleri de içermektedir:

Potansiyel talep artışı ve iş gücündeki azalma göz önüne alındığında, ücretsiz adli yardım sisteminin acil kaynaklara ihtiyacı olacaktır. Başta kadınlar ve şiddet mağdurları olmak üzere özel ihtiyaçları olan gruplara yönelik adli süreçler, koruma mekanizmaları ve gerekli uzmanlık geliştirilmelidir (TERRA, 2023).

TERRA'da kısa (1 yıl), orta (2-3 yıl) ve uzun vadeli (3-5 yıl) adalete erişim hedefleri ve diğer grupların yanı sıra kadınlarla ilgili atılacak adımlar öngörülmüştür. Bunlar şu şekildedir:

- ▶ Yaşlıların, engellilerin, çocukların ve kadınların farklı ihtiyaçlarının, iyileştirme ve yeniden inşa politikalarına entegre edilmesi ve katılımcı politika geliştirme araçlarından yararlanılması (orta vadeli/uzun vadeli).
- ▶ Konut ve mülkiyet haklarına ilişkin hukuki destek (kısa vadeli).

- ▶ Ücretsiz adli yardım sisteminin desteklenmesi ve adli hizmetler için finansmanın ve personelin artırılması (kısa vadeli).
- ▶ Sosyal hizmetlere erişim konusunda engelliler ve yaşlılar da dâhil olmak üzere herkese ve diğer ihtiyaç sahibi gruplara hukuki destek sağlanmasının yaygınlaştırılması (orta vadeli/uzun vadeli).
- ▶ Özel ihtiyaçları olan kişilerin haklarının ilgili müdahale ve iyileştirme politikalarına dâhil edilmesinin desteklenmesi (orta vadeli/uzun vadeli).

4. Analiz Sonuçları: Türkiye’de Deprem Bölgelerinde Kadınların Adalete ve Adli Yardıma Erişiminde Yaşanan Sorunlar

4.1. Raporların Analizi

6 Şubat 2023’te yaşanan depremin ardından UN Women, STK’lerin ve devlet dışı kurumların da aralarında bulunduğu çeşitli kuruluşlar, Türkiye’de toplumsal cinsiyete duyarlı afet yönetimine ilişkin raporlar hazırlamıştır. Bu bölümde kadınların adalete erişimi açısından yukarıda bahsedilen raporların bulguları incelenecektir.

4.1.1. Etkilenen Bölgelerde Depremden Önce Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği ve Kadına Yönelik Şiddet

UN Women tarafından 6 Nisan 2023’te yayımlanan “Türkiye depremi özeti: Kadınlar ve kız çocukları için etkiler ve öncelikler”; deprem bölgesindeki kadınların ve kız çocuklarının deprem öncesinde karşı karşıya olduğu eşitsizliğin yanı sıra, kadına yönelik şiddet örneklerini de anlatmaktadır. Raporda bu konuyla ilgili özetlenen başlıca bilgiler aşağıdaki gibidir:

- ▶ Etkilenen 11 ilin nüfusunun yarısını kadınlar ve kız çocukları oluşturmaktadır. 60 yaş üstü nüfusun % 54’ü kadın, 3,5 milyon hanenin % 8’i en az bir çocukludur ve bu hanelerde ailenin reisi kadındır.
- ▶ Etkilenen illerde kadınlar siyasi karar alma süreçlerinde yeterince temsil edilmemektedir – 135 belediye başkanından (11 il ve 124 ilçe) yalnızca 2’si kadındır.
- ▶ Etkilenen bölgede kadınların iş gücüne katılım oranı Türkiye geneline göre daha düşüktür ve iş gücüne katılım ve istihdamda kadınlar ve erkekler arasında ciddi bir toplumsal cinsiyet ayrımı bulunmaktadır.
- ▶ Tarım, bölgedeki ana sektörlerden biridir. Tarım sektöründe çalışan kadınların neredeyse tamamı ücretsiz aile işçisi olarak çalışmakta (%78,7; erkeklerde bu oran %20,2), dolayısıyla sosyal güvenlik yardımlarından, sağlık sigortasından, sendikal haklardan yoksun, kötü çalışma koşullarına ve düşük ücretlere maruz kalmaktadır.
- ▶ Kadına yönelik ev içi şiddete ilişkin deprem öncesine ait resmî verilere göre, etkilenen bölgelerde yetkililere bildirimde bulunma oranı nispeten daha düşüktür ve şiddet durumunda kabul düzeyi daha yüksektir.
- ▶ Depremden etkilenen illerin dağıldığı 3 bölge arasında erken evlilik oranı ülke ortalamasının oldukça üzerindedir. Depremden etkilenen 6 il (Kahramanmaraş, Hatay, Gaziantep, Diyarbakır, Kilis ve Şanlıurfa), 18 yaş altı evliliklerin en yüksek olduğu 21 il arasında yer almaktadır ve Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığının yerel eylem planları aracılığıyla erken evliliklerle mücadele çalışmalarında önceliklendirilmektedir.
- ▶ Etkilenen illerde boşanma, nafaka ve velayet davaları, doğası gereği kadına yönelik şiddet riski olarak değerlendirilen aile mahkemeleri önündeki en yaygın davalar arasında yer almaktadır. Etkilenen illerden beşindeki (Adana, Diyarbakır, Gaziantep, Malatya ve Şanlıurfa) ceza mahkemeleri, bölgelerindeki diğer illerle karşılaştırıldığında daha yüksek oranlarda cinsel saldırı, cinsel taciz ve çocuklara yönelik cinsel istismar davasını karara bağlamaktadır. Bu veriler, konuya ilişkin çalışmalarda, kadınlara ve kız çocuklarına yönelik farklı şiddet türlerine yönelik önleme, risk azaltma ve destek hizmetlerine güçlü bir şekilde odaklanılması gerektiğine işaret etmektedir (UN Women, Nisan 2023).

4.1.2 Etkilenen Bölgelerde Kadınların ve Kız Çocuklarının İhtiyaçları ve Öncelikleri

Depremden etkilenen bölgelerdeki kadınların ve kız çocuklarının temel insani ihtiyaçlara erişimlerinde çeşitli zorluklar yaşandığı bildirilmiştir. UN Women Türkiye Depremi Özeti de bu konuyu şöyle açıklamaktadır:

Kadınlar ve kız çocukları, temel hizmetlere ve hayati önem taşıyan yardım malzemelerine erişim, güvende kalma ve uygun barınma, hijyen ve sanitasyon, sağlık hizmetleri ve koruma gibi temel ihtiyaçlarını karşılama konusunda belirli zorluklarla karşı karşıyadır. Bu durum özellikle hamile ve emziren kadınlar, bekâr kadınlar ve bekâr anneler, engelli veya kırsal kesimden gelen kadınlar gibi özel ihtiyaçları olan kadınlar için daha da ciddidir (UN Women, 2023).

Toplum Gönüllüleri Vakfının (TOG) raporuna göre kadınların sağlığa erişim eksikliğinde, toplumsal cinsiyet rolleri etkili olmaktadır. Raporda ayrıca toplumsal cinsiyet rollerinin kadınların iş yükünü artırdığı da belirtilmektedir (TOG, 2023). UN Women tarafından hazırlanan raporda da bu konu şu şekilde yer almaktadır:

Hasarlı/kapalı okullar ve hastaneler ve sınırlı bakım hizmetleri (ki zaten sınırlıydı) nedeniyle arz tarafında azalmanın yanı sıra, kadınların ve kız çocuklarının bakım ve ev işleriyle ilgili sorumlulukları hem çocukların, yaşlıların ve engellilerin (yaralı ve yakın zamanda engelli hale gelen kişiler dâhil) bakımına yönelik artan talep hem de ev işleri (hâlihazırda afetten önce orantısız bir şekilde kadınlar tarafından yapılan) nedeniyle önemli ölçüde artmıştır. Deprem çocuklar ve yetişkinler üzerindeki psikolojik etkilerinin yanı sıra ev işlerini gerçekleştirmek için gerekli ekipman ve olanaklardaki (çamaşır makineleri ve yemek pişirme ekipmanı gibi) sınırlamalar nedeniyle bu işin niteliği de değişmiştir.

18-24 Şubat'ta gerçekleştirilen ortak Çok Sektörlü İlk Hızlı İhtiyaç Değerlendirmesi (MIRA) 12'ye göre, hem kadın hem de erkek kilit bilgi kaynakları tarafından bildirilen öncelikli ihtiyaçlar şunlardır: barınma, gıda güvenliği, gıda dışı maddeler, sanitasyon ve hijyen. Genel olarak, katılımcılar arasında, reisi kadın olan haneler ve emziren kadınlar, değerlendirilen ilçelerde en çok ihtiyaç sahibi gruplar arasında yer almaktadır. Barınma ve sanitasyon tesislerinin mahremiyetine ve güvenliğine ilişkin endişeler vardır (UN Women, Nisan 2023).

Eşitlik için Kadın Platformu (EŞİK) da kadınların bakım sorumluluklarını üstlenmek zorunda kaldığını ve erkeklerin bakım sorumluluklarını üstlenmek yerine toplumsal cinsiyete dayalı bir yaşam alanı paylaşımı eğiliminde olduklarını vurgulamaktadır (EŞİK, 2023).

4.1.3. Kadına Yönelik Şiddet

Raporlarda deprem bölgelerinde kadına yönelik şiddetin arttığı belirtilmektedir. UN Women'ın deprem özetine göre, "STK'ler giderek artan sayıda TCDŞ ve taciz bildirmektedir. Geçici yerleşim yerlerindeki fiziksel ortam kadınların ve kız çocuklarının ihtiyaçlarına uygun değildir; çoğu zaman yeterince aydınlatılmamaktadır, kadınların sosyalleşebileceği ortak alanlar bulunmamaktadır ya da yeterli değildir. Güvenlik tüm kadınlar ve kız çocukları için, özellikle de bekâr kadınlar ve kadınların reisi olduğu haneler için bir endişe kaynağıdır" (UN Women, 2023). Bu özet aynı zamanda cinsel şiddet sorununun da altını çizmektedir: "Barınma ve sanitasyon tesislerinin mahremiyeti ve güvenliği ile ilgili endişeler ve ortaya çıkan cinsel şiddet sorunu, değerlendirilen 120 bölgenin 42'sinde rapor edilmiştir" (UN Women, 2023).

Mor Çatı'nın "Deprem Bölgesinde Kadına Yönelik Şiddetle Mücadele Mekanizmaları" başlıklı raporunda aşağıdaki ifadeler yer almaktadır:

Resmî olarak boşanmamış olsa da boşanma aşamasında olan veya deprem öncesinde eşinden ayrılan kadınlara, aynı aileden oldukları varsayılarak çadır verilmemiştir. Çadıra erişimde yaşadıkları zorluk, kadınları şiddet uygulayan eşin, onun ailesinin ya da kendi ailelerinin yanında kalmaya zorlamaktadır, bu da kadınların şiddete maruz kalma riskini artırmaktadır. Ayrıca bekâr kadınlar ve ailesi hayatta olsa bile ailesiyle birlikte yaşamak istemeyen kadınlar, çadıra ya da alternatif güvenli barınma hizmetlerine erişimde zorluk yaşamaktadır. Çadırların resmî kayıtlarda kayıtlı aile birimi esas alınarak teslim edilmesi, bağımsız bir yaşam kurmuş veya kurmak isteyen, ev içi şiddete maruz kalan kadınların şiddet ortamından uzaklaşmasını engellemektedir; aslında onları orada kalmaya zorlamaktadır. Geniş ailesiyle aynı çadırda kalmak zorunda kalan kadınların psikolojik zorluklarla mücadele ettiğini gördük. Bölgedeki kadınlara destek verenler, bu koşullar altında yaşamak zorunda kalan genç kadınların yoğun bir içe kapanma durumu yaşadıklarını bizlerle paylaştılar. Ayrıca çadır kentlerde veya dağınık yerleşim yerlerinde gerek aile içinde gerekse aile dışında olası cinsel şiddet risklerine karşı herhangi bir önlem alınmadığını kaydettik (Mor Çatı, 2023).

Mor Çatı'nın raporunda kocaları tarafından şiddet uygulanan kadınların deneyimlerine yer verilmektedir:

Depremden kurtulduk! İçinde bulunduğumuz duruma bakın! Hâlen polise ulaşamadığımı bildiği için bana fiziksel şiddet uyguladığı gibi, Ben olmadan başka bir yere taşınmış olsaydın cesedini 2 ayda bulamazlardı" diyerek psikolojik şiddet de uyguluyor. Görüyor musunuz? (Mor Çatı, 2023)

Raporda çadırda yaşamamanın ev içi şiddeti artırdığı belirtilmektedir. Bu durumun mülteci kadınlar için daha zor olduğu vurgulanmıştır:

Çadır kentlerdeki yaşam koşulları şiddete maruz kalan kadınların durumunu daha da kötüleştirmektedir. Kocasını uzaklaştırma kararı nedeniyle evde kalırken çocuklarıyla birlikte çadırda yaşayan göçmen bir kadın, kocasının çadırda kendisine şiddet uygulamaya devam ettiğini ifade etmiştir. Kocasının çadırda kendisine saldırmaması üzerine, kocasının "x" numaralı çadırın yanına yaklaşmaması yönünde yeni bir uzaklaştırma kararı çıkartılmıştır. Ancak koca, kendisine yönelik uzaklaştırma kararına karşı gelerek tehditlerde bulunmaya devam etmiştir. Kadın, çeviri desteği alamadığı, polise ulaşamadığı, göçmen olması ve çocuklarının sayısı ve yaşları nedeniyle kadın sığınmaevine götürülemediği için çadır kentte kalmaya devam etmiştir (Mor Çatı, 2023).

Kadın Dayanışma Vakfının hazırladığı raporda, deprem sonrasında kadınların TCDŞ'ye maruz kalma olasılığının daha yüksek olduğu belirtilmektedir:

Depremde ağır kayıplar yaşayan, temel ihtiyaçları hâlâ devlet tarafından karşılanmayan, bakım yükü daha da artan, kendileri depremden etkilenmemiş veya herhangi bir kayıp yaşamamış gibi yakınlarına manevi destek vermesi beklenen kadınların, bu ortamda şiddete ve çeşitli hak kayıplarına karşı daha savunmasız hale geldiği gözlemlenmiştir (Kadın Dayanışma Vakfı, 2023).

EŞİK tarafından hazırlanan raporda, şiddete maruz kalan ve eşinden ayrı yaşamak isteyen kadınlara çadır verilmediği belirtilmektedir. Örneklerden birinde, eski kocasıyla birlikte yaşamak zorunda kalan boşanmış bir kadın, uyurken kaynar suyla saldırıya uğramıştır:

Depremın ertesi günü iki çocuğumla kız kardeşimin evine gittim ve 9 gün orada kaldım. Eski eşim, 'Barışalım, evimiz depreme dayanıklı, çatlak bile yok, çocuklarımızla kalalım' dedi. Çocuklar sorun yaşamamasın diye eve gittik. İlk 3 gün herhangi bir tartışmamız olmadı. Üçüncü günün sonunda ben uyurken başıma kaynar su döktü. Korkuyla uyandım ve 'Dua edin ki sizi öldürmedim' dedi. Sebebi ise boşandıktan sonra dimdik ayakta olmam ve arkadaşlarımla olmamasıydı. Benden intikam aldı (EŞİK, 2023).

EŞİK raporuna göre depremin ardından başka illere gidenler de şiddete maruz kalmıştır. Akrabalarının yanında kalmak için Mersin'e giden Hataylı iki kız kardeş, evin sahibi tarafından taciz edilmiştir ve başka bir sığınmaevi bulmak için bir kadın kuruluşuna başvurmak zorunda kalmıştır. Deprem sonrası eşinin evine giden bir kadının 5 yaşındaki kızı, eşinin babası tarafından istismar edilmiştir (EŞİK, 2023).

13 Şubat 2023'te yayımlanan "Hızlı Toplumsal Cinsiyet Analizi Politikası Özeti: Türkiye ve Kuzeybatı Suriye Deprem Müdahalesi" de benzer sonuçlara işaret ederek, kadına yönelik şiddetin artma riskine dikkat çekmektedir:

Ev içi şiddet, insan ticareti, cinsel şiddet ve cinsel sömürü, istismar ve taciz de dâhil olmak üzere TCDŞ, acil durum sonrasında artış göstermektedir ve aynı zamanda zayıf, mevcut olmayan veya yetersiz raporlama mekanizmaları; sosyal ve kültürel destek sistemlerinin olmaması, faillerin cezasız kalması ve hayatta kalana yönelik ayrımcılık ile birleşerek eksik beyana yol açmaktadır. Bir doğal afetin ardından temel altyapı ve topluluk yapısı istikrarsızlaşırken, iletişim kanalları ve toplum temelli sosyal güvenlik ağları hem Türkiye'de hem de Kuzeybatı Suriye'de kadınlar ve kız çocukları için TCDŞ riskini artıracak şekilde bozulmaktadır; hayatta kalanlar mevcut koruma ve yardım mekanizmalarına güven eksikliği yaşamaktadır ve yoğun ruh sağlığı etkileri ve psikolojik etkiler, TCDŞ deneyimlerinin bildirilmesinin önünde engel teşkil etmektedir. Türkiye, hayatta kalanların korunması ve desteklenmesi, risk azaltıcı önlemler ve faillerin yargılanması konusunda kapsamlı standartlar sağlayan ve devlete hayatta kalanlara barınma ve tıbbi yardım gibi asgari temel destek hizmetlerini sağlama konusunda yükümlülükler getiren İstanbul Sözleşmesi'nden 2021 yılında çekilmiştir. Bu nedenle, insani müdahalenin tüm sektörlerindeki aktörlerin, TCDŞ'yi azaltmaya ve önlemeye yönelik önlemleri sistematik olarak uygulaması ve aynı zamanda TCDŞ müdahale hizmetlerinin mümkün olan en kısa sürede sunulmasını sağlaması kritik önem taşımaktadır (CARE, 2023).

BMNF tarafından Haziran 2023'te yayımlanan rapor da TCDŞ'ye dikkate çekmektedir. Bu rapora göre afet durumlarında yaşanan toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri ve diğer eşitsizlikler, yakın partner şiddeti, tecavüz, erken yaşta ve zorla evlilik gibi zararlı uygulamalar da dâhil olmak üzere TCDŞ'yi artırmaktadır. Raporda ayrıca kadın sığınmaevleri, şiddeti önleme ve izleme merkezleri (ŞÖNİM) de dâhil olmak üzere sosyal hizmetlerdeki kaybın ciddi olduğu belirtilmektedir. Rapora göre depremden etkilenen bölgelerde, özellikle vaka yönetiminin zor olduğu çadır alanlarındaki zorlu yaşam koşulları nedeniyle raporlama süreçleri TCDŞ vakalarını tam olarak kapsamamaktadır (BMNF, Haziran 2023). Bu raporda ayrıca depremlerin kız çocukları arasında çocuk yaşta, erken ve zorla evlilik (ÇEZE) riskini artırdığı belirtilmektedir. Ancak rapora göre, "Erken risk değerlendirme araçları veya mekanizmalarıyla ÇEZE'nin önlenmesi

sağlayacak mekanizmalar bulunmamaktadır ve çocukların ve gençlerin ciddi insan hakları ihlallerinin önlenmesinde ÇEZE'nin önüne geçilmesinin bir öncelik olması konusunda çok az farkındalık vardır" (BMNF, Haziran 2023).

BMNF'nin 3 Ağustos 2023'te yayımladığı diğer raporda da deprem sonrasında fiziksel, cinsel ve psikolojik şiddet başta olmak üzere ev içi şiddetin arttığı belirtilmektedir. Rapora göre şiddetin artmasının birçok nedeni bulunmaktadır. Bunlardan en önemlisi depremin yarattığı koşullarla ilgilidir:

Yakınların kaybindan kaynaklanan yüksek stres düzeyleri, kötüleşen ve kalabalık yaşam koşulları, işsizlik ve ekonomik güçsüzlük, başta kadınları ve çocukları etkileyen şiddetin artmasına katkıda bulunan faktörlerdir (BMNF, 2023).

Rapora göre mevcut kültürel normlar da şiddetin devamına yol açmaktadır:

Ancak kültürel normlar ve inançlar nedeniyle kadınlar, çocuklarının velayetini kaybetme veya olaya neden olmaktan "suçlu bulunma" korkusuyla ev içi şiddeti bildirmekten korkuyorlar (BMNF, 2023).

Raporda ayrıca şiddet mağduru kadınların kadına yönelik şiddetle mücadele hizmetlerine, adalete ve adli yardıma erişimden yoksun olduğu belirtilmektedir. Raporda kadına yönelik şiddetle mücadelenin önündeki başlıca engeller aşağıdaki şekilde sıralanmaktadır:

(i) Koruma hizmetlerinin özellikle belirli illerde (Adıyaman ve Malatya dâhil) yetersiz olması, (ii) çadır yerleşimlerinde birebir görüşme yapılabilecek güvenli/özel alanların bulunmaması, (iii) psiko-sosyal destek sağlanması ve TCDŞ vaka çalışanları arasında doğru yönlendirme konusunda bilgi eksikliği, (iv) toplulukların sunulan TCDŞ vaka yönetimi hizmetlerine katılımını sağlayabilecek kadın liderlerin eksikliği, (v) en kırılgan grupların ihtiyaçları hakkında farkındalık eksikliği, (vi) kırsal alanlarda TCDŞ hizmetlerinin eksikliği (BMNF, 2023).

4.1.4. Kadınların Hukuki İhtiyaçları

Depremden etkilenen kadınların hukuki ihtiyaçları TCDŞ'nin yanı sıra diğer hukuki konularla da ilgilidir. Deprem sonrasında kadınları ve kız çocuklarını korumak ve güçlendirmek için çalışan STK'lerin deneyimlerini gün ışığına çıkarmayı amaçlayan UN Women raporuna göre, hukuki destek ve kadına yönelik şiddet ve müdahale mekanizmaları ile bölgedeki kadınlara yönelik hizmetler konusunda bilgi paylaşımının sağlanması gerekmektedir. Bu raporda aşağıdaki ifadeler yer almaktadır:

Deprem sonrasında ortaya çıkan delillerin yok edilmesi, hasar tespitleri, eksik kimlik belgeleri ve sigorta teminatları gibi sorunların ortaya çıkması nedeniyle kadınlara arazi ve mülkiyet hakları konusunda hukuki destek sağlanmasına ihtiyaç duyulmaktadır. Kadınların güvenliklerini sağlamak ve daha genel olarak kayıp çocukların ve aile üyelerinin yerini tespit etmek için destek gerektiren yağma, zimmete para geçirme ve hırsızlık olayları yaşanmıştır. Bu konular deprem ve kadınlara ve kız çocuklarına yönelik koruma mekanizmaları bağlamında özel hukuki bilgi gerektirmektedir. Kadınların ve kız çocuklarının bilgiye ve güvenilir kaynaklara erişimi sınırlı olduğu için bu özellikle önemlidir (UN Women, Mayıs 2023).

Toplumsal Cinsiyet ve Hukuk Çalışmaları tarafından yayımlanan rapora göre, deprem bölgesindeki kadınlar hak kayıpları yaşamaktadır. Bu rapor deprem bölgesinde hukukçularla yapılan bir çalıştay sonucunda hazırlanmıştır. Nafaka hakkı olan müvekkillerin nafakalarının kesildiği, 6284 sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun kapsamında lehine tedbir kararı verilen kadınlar için (tahsis edilen evlerin zarar görmesi, yıkılması vb. nedenlerle) avukatların herhangi bir işlem yapamadığı ve tedbir kararlarının süresinin uzatılmamasının mağduriyete yol açtığı belirtilmiştir (Toplumsal Cinsiyet ve Hukuk Çalışmaları, 2023).

4.1.5. Kurumsal Engeller

Deprem bölgesinde kadınların adalete erişiminin önünde doğrudan afetle ilgili kurumsal engeller bulunmaktadır. UN Women'ın deprem özeti, "depremler nedeniyle kadınlara ve kız çocuklarına yönelik vaka yönetimi desteğinin ciddi şekilde kesintiye uğradığını ve şiddet izleme ve önleme merkezlerinin kriz müdahalesi ile boğulduğunu" ifade etmektedir (UN Women, Mayıs 2023).

Bu durum birçok STK tarafından da vurgulanmaktadır. Mor Çatı'nın raporuna göre, kadına yönelik şiddetle mücadelede görevli kurumlar ve çalışanları depremden etkilenmiştir. Bunun sonucunda şiddetle mücadele mekanizmalarına ulaşmak zorlaşmıştır:

Erkek şiddetine maruz kalan bir kadının kolaylıkla ulaşabilmesi gereken başlıca yetkili makamlar olan AFAD ve diğer kamu kurumlarının yetkilileri gibi çadır alanlarında görevli kişilerin kadı-

nın acil ihtiyaç duyduğu kuruma nasıl ulaşacağı veya kadını nereye yönlendireceği konusunda hiçbir bilgisinin olmadığını gördük. Bazı yetkililer kişisel ilgi ve bilgileri doğrultusunda şiddet durumunda kadının nereye yönlendirileceği konusunda önerilerde bulunurken, bazıları da ne yapacağını bilememiştir. Hatta bir kamu görevlisi soru sormamızı garipsemiş ve böyle zamanlarda erkek şiddetinin olmayacağına dair inancını dile getirmiştir. Öte yandan şiddete maruz kalan bir kadın, destek alabileceği kamu kurumunun yeri ile ilgili bilgiye ulaşabilse bile, toplu taşıma sistemi henüz çalışmadığı için özel aracı olmadan kuruma ulaşmakta zorluk çekecektir.

Bölgede gözlemlediklerimiz afet koşullarına özgü gibi görünse de kadına yönelik şiddetle mücadelede koordinasyon eksikliği uzun süredir gördüğümüz bir sorundur. Bu sorun, kadınların haklarına ulaşabilmek için kurumlar arasında gidip gelmesine neden olmakta ve şiddet ile mücadelede görevli birçok kurum yükümlülüklerinin farkında olmamaktadır. Türkiye’de kurumlar arası koordinasyon –İstanbul Sözleşmesi’nde asgari olarak belirtilen– zaten yoktu ve afet koşulları durumu daha da kötüleştirmiştir. Bölgede gözlemlediğimiz ve yukarıda sıraladığımız bu sorunları, afet koşullarında daha da şiddetlenen mevcut koordinasyon sorunlarının bir etkisi olarak görüyoruz (Mor Çatı, 2023).

Mor Çatı, ŞÖNİM’in durumunu da aşağıdaki şekilde aktarmıştır:

ŞÖNİM’in Gaziantep ve Kahramanmaraş’taki resmî kamu binaları depremden önce hizmet verdikleri binada hizmet vermeye devam etmektedir. Hatay’daki ŞÖNİM’in resmî hizmet birimleriyle birlikte başka bir bölgede ayrı bir binaya taşındığını öğrendik. Adıyaman’daki ŞÖNİM binası ağır hasarlı olup hemen yanına yerleştirilen konteynerde hizmet vermektedir. Ancak bu konteynerin can güvenliği açısından risk altında çalıştığını, hem güvenliği sağlamada hem de çalışanlarının, destek arayan kadın ve çocukların temel ihtiyaçlarını karşılamada yetersiz kaldığını fark ettik. Hatay’daki ŞÖNİM dışında kadınların yardım için ŞÖNİM’lere başvurmaya başladığını gördük; ancak ŞÖNİM’lere erişim yalnızca şehir merkezinde yaşayan, toplu taşıma kullanabilen veya kendi ulaşım aracına sahip olan kadınlar için mümkündür. Deprem yol açtığı hasar nedeniyle toplu taşımanın şu anda kullanılmadığı köylerde veya uzak bölgelerde yaşayan kadınlar, kurumlara erişimde ek zorluklarla karşı karşıya kalmaktadır. ŞÖNİM’lerde genel bir sorun olduğunu, temel bir faaliyet olan, haklarında koruma kararı alınan, gizlilik kararı verilen kadınların durumlarının takip edilmesi gibi bir görevi yerine getiremediklerini sık sık bildirmekteyiz. Deprem öncesinde yaşadıkları şiddet nedeniyle ilgili birimlerden destek alan ve haklarında koruma kararı ve gizlilik kararı alınanlar da dâhil olmak üzere tüm kadınlara yönelik, ŞÖNİM’ler tarafından yürütülmesi gereken sistematik bir izleme çalışması ve nitelikli danışmanlık hizmeti hâlen mevcut değildir. ŞÖNİM çalışanlarıyla yaptığımız görüşmede sığınmaevine başvuran kadınları civardaki illere yönlendirdiklerini belirtmişlerdir (Mor Çatı, 2023).

4.1.6. Hukuki Destek Sağlayan Sivil Toplum Kuruluşları

STK’ler, deprem bölgesindeki kadınların hukuki desteğe ihtiyaç duyduğunu, bazılarının hukuki desteği kendilerinin sağladığını belirtmektedir. Örneğin avukatlarla iş birliği içinde çalışan KAMER Vakfı, çok dilli hukuki danışmanlık hizmeti veren 30 avukatla kadınlara destek vermektedir. KAMER’in raporuna göre depremden sonraki ilk üç ayda 2183 kadına şiddete karşı durmalarında destek verilmiştir ve deprem bölgesindeki 20 kadına çevrim içi hukuki destek sağlanmıştır (KAMER, 2023). Afet için Feminist Dayanışma Grubu olarak bilinen yaklaşık 300-400 kadından oluşan bir grup da deprem mağduru kadınlara hukuki destek sağlamaktadır. Feminist ağın aktif bir katılımcısı olan Mor Çatı Kadın Sığınağı Vakfı, TCDSŞ’den etkilenenlere yardım etmek için psikolojik, sosyal ve hukuki destek vermenin yanı sıra, güvenli bir kadın sığınmaevi işletmektedir¹.

Mayıs 2023’te UN Women tarafından yayımlanan “Deprem Ardından Kadınlar ve Kız Çocukları - Türkiye’deki Depremlerin Etkisi: Kadınların ve Kız Çocuklarının Hakları İçin Çalışan Sivil Toplum Kuruluşlarının Deneyim ve Bakış Açılı” başlıklı rapor, deprem sonrasında kadınları ve kız çocuklarını korumak ve güçlendirmek için çalışan STK’lerin deneyimlerine ışık tutmayı amaçlamaktadır. Raporda aşağıdaki hususlar ifade edilmektedir:

Kadın hakları alanında çalışan STK’ler, depremden etkilenen bölgeye yönelik insani yardım faaliyetlerine yaygın olarak katıldılar. Ne var ki, bu katılımları sırasında, depremden en çok etkilenen kadın ve kız çocuklarına ulaşmada sayısız zorlukla da karşılaştılar. (UN Women, Mayıs 2023).

Bu rapora göre STK’ler aynı zamanda depremden etkilenen grupların adalete ve haklara erişiminin sağlanması, kadına yönelik şiddetin önlenmesi ve şiddete müdahale edilmesi konularına da odaklanmıştır. STK’ler tarafından desteklenen gruplar arasında LGBTIQ+, yaşlı kadınlar, geçici koruma altındaki Suriyeli kadınlar ve engelli kadınlar yer almaktadır (UN Women, Mayıs 2023).

1 Bk. <https://www.newarab.com/features/turkeys-feminists-help-rebuild-lives-after-earthquake> (Erişim Tarihi: 10 Haziran 2023).

4.2. Odak Grup Görüşmelerinin Analizi

Bu bölümde rapor, kadınların toplumsal cinsiyete duyarlı adalete erişimini artırmaya yönelik toplumsal cinsiyet eşitliği standartlarına dayalı adil adli yardım mekanizmalarına erişimlerinin olup olmadığını analiz etmektedir. Adli yardım sağlayıcılarının ve deprem mağduru kadınlara hukuki destek sağlayan STK'lerin bakış açısından ve deneyimlerinden yola çıkılarak hazırlanan bu bölümde, mevcut adli yardım sistemi ve kapasiteleri incelenerek kadınların adli yardıma erişiminin önündeki engeller ve adalet zincirinin her düzeyinde ve aşamasında toplumsal cinsiyet ayrımcılığını ve kadınların adli yardıma ve adalete erişiminin önündeki engelleri nasıl ele aldıkları incelenmektedir.

Bu bölümde, kadınların adalete toplumsal cinsiyete duyarlı erişimine ilişkin CEDAW Komitesinin 33 No'lu ve 37 No'lu Genel Tavsiye Kararlarında yer verilen unsurlar kullanılarak, çalışmanın bulguları tartışılmaktadır. CEDAW 37 No'lu Genel Tavsiye Kararı, taraf devletlerin yasal çerçevelerin ayrımcı olmamasını ve diğer afet riski gereklilikleri de dâhil olmak üzere, 33 No'lu Genel Tavsiye Kararı doğrultusunda tüm kadınların adalete etkili bir şekilde erişebilmelerini sağlamaları gerektiğini öngörmektedir (CEDAW/C/GC/37). Bu tavsiyelere ve odak grup görüşmelerinden elde edilen bilgilere dayanarak, deprem bölgesinde kadınların başta adli yardım olmak üzere adalete erişimlerine ilişkin mevcut durumu araştırmak amacıyla bir inceleme yürütülmektedir. Ancak, bu analizde daha çok toplu yaşam alanlarında yaşayan kadınlar ve kız çocukları üzerinde durulmuştur.

4.2.1. Kadınların Adalete ve Adli Yardıma Erişimini Zorlaştırabilecek Başlıca Engeller

4.2.1.1. Yoğunlaştırılmış Cinsiyet Rollerini

Depremlerin ardından kadınlar, özellikle toplu yaşam alanlarında eşitsiz koşullarda yaşamaktadır. Bu eşitsizlik, toplumsal cinsiyet rollerinden kaynaklanmaktadır. Yukarıda bahsi geçen raporlar bu hususu açıklamaktadır. Örneğin, TERRA resmi raporu aşağıdakileri ifade etmektedir:

Kadınların afete hazırlık ve afet yönetimi aşamalarında karar alma süreçlerine katılımları sınırlı olduğundan farklı ihtiyaçlarını dile getirememektedirler; dolayısıyla afet bölgesindeki nüfusun yarısını oluşturan kadınların ihtiyaçları yeterince dikkate alınamamaktadır. Örneğin kadınlar ve kız çocukları afet nedeniyle güvenli ortamlara sınırlı erişime sahip oldukları için şiddete maruz kalma olasılıkları daha da artmaktadır. Üstelik bu tür kriz olaylarında bazı kadınlar ve kız çocukları da kaybolmaktadır. Afet sonrasında kadınların bakım yükümlülükleri artmaktadır; yoksulluk ve yoksunluk ortamında, zaten büyük travmalar yaşayan kadınların bakım sorumluluklarını insan onuruna yakışır koşullarda yerine getirmesi zorlaşmaktadır. Afet durumlarında hamile, yaşlı ve/veya bekâr kadınların sağlık hizmetlerine erişimi öne çıkan bir sorun haline gelmektedir; özellikle kız çocuklarının okula devamı önemli ölçüde azalmaktadır (TERRA, 2023).

OGG katılımcıları da bu noktaya dikkat çekerek, afet sonrasında kadınların ev işi ve bakım yükümlülüklerinin arttığını kaydetmiştir. Bir katılımcı aşağıdakileri ifade etmiştir:

Ev emeği artık çadır işçiliğine dönüştü ve çadır işçiliği çok daha zor. Çünkü hayatlarını kolaylaştıracak her şeyden yoksunlar.

Aslında bu eşitsiz koşullar, deprem bölgelerinde kadınların adalete erişiminin önündeki en büyük engeldir. İnsani yardım sunumunda ve hijyen kiti gibi temel hizmetlere ve ürünlere erişimde yaşanan zorluklar, özellikle depremin hemen ardından adli yardım talebine verilen önceliği de etkilemiştir. Şanlıurfa Barosundan bir avukat aşağıdakileri ifade etmiştir:

Deprem döneminde kadınların hijyen kitlerinin bile bulunmamasından dolayı geri adım attığını ve o dönemde boşanmayı düşünmenin kadınlar için neredeyse lüks olduğunu düşünüyorum.

Bu avukat ayrıca toplumsal cinsiyet rolleriyle ilgili ulaşım sorunlarına da dikkat çekmiştir:

Şanlıurfa'da ilçelerden merkeze ulaşım da sorunludur. Günlük servisler var, ancak yalnızca sınırlı saatlerde ve genellikle işe giderken veya işten dönüşte trafiğin yoğun olduğu saatlerde. Bu saatlerde kadınlar eşleri nedeniyle gidiş-dönüşlerde sorun yaşayabilirler. Erişilebilirlik açısından sorunlar var ama bunlar çoğunlukla toplumsal cinsiyet rolleriyle bağlantılıdır.

Deprem bölgelerindeki kadınların genellikle ilgili yaşam koşulları toplumsal cinsiyet rollerinin artmasına neden olmaktadır. Bir katılımcı aşağıdakileri ifade etmiştir:

Çadır kentte yaşayan kadınlar, hava karardıktan sonra dışarı çıkamadıklarını, örneğin tuvalete kadar kendilerine eşlik edecek bir erkeğe ihtiyaç duyduklarını belirtmiştir.

Benzer şekilde Adana Barosundan bir avukat da deprem bölgesinde toplu yaşam alanlarında kalan kadınların kendilerini güvende hissetmediklerini ve eşlerine olan bağımlılıklarının arttığını kaydetmiştir. Bir katılımcı, deprem nedeniyle kadınların yaşadığı maddi ve manevi kayıpların erkeklere olan bağımlılıklarını artırdığını ifade etmiştir.

Bir katılımcı, deprem bölgesindeki LGBTİQ+ bireylerin içinde bulunduğu zorlu koşullardan bahsetmiştir:

Ortak barınma alanlarında barınma imkânı bulamıyorlar. Evlerinden çıkmaya korkuyorlar. Sadece sivil toplum kuruluşlarının kurduğu sığınmaevlerinde kalabiliyorlar.

Bir başka katılımcı da LGBTİQ+ bireylerin toplu yaşam alanlarında barınma hizmetlerinden yararlanamadıklarını ifade etmiştir.

Ayrıca kadınlar için eşitsizliğe yol açan toplumsal cinsiyet ön yargıları da kaynak tahsisini etkilemektedir. Bu durum kadınların karşılaştığı ekonomik engelleri daha da artırmaktadır. Katılımcılar, en çok dile getirilen konulardan birinin, boşanma sürecinde olan kadınların, eşleri bu destekleri aldığı halde maddi destek alamamaları olduğunu kaydetmiştir:

Boşanma sürecindeki kadınlar hâlâ resmî olarak evli kabul edildiği için evlerinde meydana gelen zararlara ilişkin tazminat ödemeleri erkeklerin hesabına yapılmaktaydı. Diğer bir ifadeyle kadınlar şu anda evde kalmalarına rağmen ödemelerin erkeklerin hesabına yatırılması nedeniyle maddi desteğe erişimde sorunlar yaşamıştır.

4.2.1.2. Kadınların Hukuki Bilgiye Erişimde Yaşadıkları Zorluklar

Deprem bölgelerinde kadınların haklarına ve bu hakları koruyacak mekanizmalara ilişkin bilgiye ulaşması daha zordur. "Türkiye'de Kadınların Adalete ve Adli Yardıma Erişimine İlişkin Engelleri Anlamak" başlıklı rapora göre, Türkiye'de normal zamanlarda dahi adli yardım bağlamında dava edilebilirlikle bağlantılı temel engeller bulunmaktadır. Bu engeller farkındalık eksikliği ve davaların cinsiyete duyarlı olmayan bir şekilde ele alınmasıdır (Avrupa Konseyi, 2022). Kadınların deprem sonrasında adli yardım ve hakları konusundaki bilgi eksikliği deprem öncesindeki durumla benzerdir. Bir katılımcı aşağıdakileri ifade etmiştir:

İnsanlar hâlâ bir adli yardım sisteminin varlığından haberdar değiller. Bence en büyük sorumuz bu. Hakları olduğunu biliyorlar. Kendi deyimleriyle devletin kendilerine avukat atayacağını da farkındalar. Ancak bu başvuruyu nasıl yapacaklarını bilmiyorlar.

Deprem bölgelerinde bu engeller daha da artıyor. Deprem öncesi ve sonrası arasındaki fark, kadınların adli yardıma ilişkin bilgiye ulaşmasının ve adli yardıma başvurmasının zorlaşmasıdır. Bazı katılımcılar, depremden etkilenen bölgelerde kadınların hakları ve adli yardım konusunda bilgilendirilmesi amacıyla bilgilendirme faaliyetleri yürüttüklerini belirtmiştir. Şanlıurfa Barosundan bir avukat aşağıdakileri ifade etmiştir:

Özellikle ilçe ve köylerde okuma yazma bilmeyen çok sayıda kadının bulunduğunu, ayrıca kentsel bölgelerde yaşayan, okuma yazma bilen kadınların da adli yardımdan haberdar olmadıklarını gördük. Adli yardımın olduğunu ve baroya başvurabileceklerini söylediğimde çok şaşırıldılar. Kadınların çoğu henüz haklarını bilmiyorlar. Nereye başvuracaklarını, nasıl yapacaklarını bilmiyorlar.

Gaziantep Barosundan katılımcılar da depremden etkilenen ilçelerde adli yardım dâhil olmak üzere bilgilendirme yaptıklarını belirtmiştir.

4.2.1.3. Adalete Erişimle İlgili Kurumlara ve Yetkili Makamlara Erişimdeki Zorluklar

Bu çalışmada daha önce ifade edildiği üzere, deprem bölgesinde kadınların adalete erişiminin önünde doğrudan afetle ilgili kurumsal engeller bulunmaktadır. Bu durum OGG katılımcıları tarafından da vurgulanmıştır. Kamu kurumları zarar gördüğü için kadınların şiddet konusunda nereye gideceklerini, kimin yetkili olduğunu, nereye şikâyetle bulunacaklarını bilemediklerini söylemişlerdir. Benzer şekilde Kahramanmaraş'tan bir avukat da kadınların güvenecek bir yere, birine, bir kuruma ihtiyacı olduğunu belirtmiştir. Hatay Barosundan bir avukat, depremin başında Hatay'da kaos yaşandığını, hangi yetkili makama nasıl başvurulacağını bilmediğini, bunun sonucunda şiddet olaylarının yaşandığını belirtmiştir. Bu koşullar altında adalete erişim herkes için zor ama kadınlar için daha da zordur. Kadınların şikâyetle bulunabilecekleri yerler ve destek alabilecekleri kurumlar depremden zarar görmüştür. OGG'lerden bir katılımcı aşağıdakileri ifade etmiştir:

Depremde adliye binası hasar gördü. Bazı mahkemeler kotayla çalışıyor. Ama aile mahkemesi bunların arasında değil. Bu durumda kadınlar 6284 sayılı Kanun kapsamında nasıl başvuru yapacak? Süresi dolan tedbir kararları nasıl uzatılacak? Bu durum kadınların adalete erişiminin önünde ciddi bir engeldir.

Bir diğer katılımcı ise aşağıdakileri dile getirmiştir:

Adıyaman ŞÖNİM'de çalışan personelin kendisi de depremzededir. Binaları hasar gördü. Daha sonra kendilerine bir konteyner verildi. Görüştüğüm sosyal hizmet uzmanı haftanın 7 günü çalışıyor ve başka illerdeki sığınmaevlerine nakledilecek kadınlarla birlikte kaldığını söyledi. Yani çalışanların barınma imkânları yoktu.

Kadınların şiddete maruz kaldıkları için kaldıkları sığınmaevleri de depremden zarar gördü. Bu nedenle sığınmaevlerinde kalan kadınları başka illere naklettiler. Yeni sığınma talebi alamazlar. Çünkü kadın sığınmaevlerinde yer yok. Kapasiteleri dolu.

Şiddet nedeniyle sığınmaevlerinde kalan kadınların durumu yetkili makamlar tarafından yeterince dikkate alınmamaktadır. OGG'lerden bir katılımcı aşağıdakileri ifade etmiştir:

Çocuklarıyla birlikte sığınmaevinde kalan kadının tekrar sığınmaevinde kalmasına izin verilmedi. Bir toplum merkezine yerleştirilmesi istendi. Ancak şiddete uğrayan, şiddet uygulayan kişinin kendisine orada ulaşabileceği için orada kalmayacağını söyledi. Yetkililer onu dinlemedi.

4.2.1.4. Adli Yardım Sağlanmasının Önündeki Engeller ve Avukatların Önerileri

Bu bölümde OGG'lerin sonuçlarına dayalı olarak belirli konular üzerinde durulacaktır. Bunlar arasında depremden etkilenen bölgede adli yardım avukatlarına erişimde yaşanan zorluklar, adli yardım başvurularında belge sunma zorunluluğu, depremden etkilenen bölgede adli yardıma sürekli ihtiyaç duyulması ve kadınların adli yardıma erişimi konusunda avukatların önerileri yer almaktadır.

- Depremden etkilenen bölgede adli yardım avukatlarına erişimde yaşanan zorluklar

Avukatlar da tıpkı genel nüfus gibi depremin etkilerine maruz kalmaktadır. Deprem nedeniyle trajik bir şekilde bazı avukatlar hayatını kaybederken, bazılarının da ev ve iş yerlerinde hasar meydana gelmiştir. Örneğin Adıyaman, Hatay, Kahramanmaraş ve Malatya Barolarından avukatlar, yaşamakta oldukları ciddi zorlukları paylaşmıştır. Ne yazık ki bu zorlu koşullar, adli yardım hizmeti talep eden kadınlar için de engel teşkil etmektedir. Hatay Barosundan bir avukat konuyla ilgili olarak aşağıdakileri ifade etmiştir:

Kaynakların yetersiz olması nedeniyle adli yardım sisteminden avukat atanmasında sorun yaşanmaktadır.

Bu avukat, adli yardım avukatlarının neden yetersiz kaldığını şöyle açıklamıştır:

İnsanların öncelikli ihtiyacı elbette barınmadır. Buradaki avukatlar olarak bizim de öncelikle bir barınma ihtiyacımız vardı. Ancak depremi takip eden ilk günlerde neredeyse hiçbir şeyimiz yoktu, ama yavaş yavaş durum istikrara kavuşmaya başladı.

Aynı avukat kişisel durumundan da bahsetmiştir.

Depremde iş yerimi ve evimi kaybettim. Yalnızca arabam kaldı. Sadece bir dizüstü bilgisayarını kurtarabildim, ofisimiz yok. Hatay Barosunda bizim için prefabrik konteyner yaptılar. Her avukata prefabrik bir konteyner verilecek. Bu şartlarda nasıl hizmet vereceğiz bilmiyorum. Randevu verebileceğiniz bir adresiniz olmalı.

Diğer bir avukat da aynı hususa dikkat çekmiştir:

Hasarlı olduğu için ofisimi boşaltmak zorunda kaldım. Çok şükür yıkılmadı ve eşyalarımı alabildim, ama eminim artık diğer şehirlerde de durum aynıdır. Hasarsız bina sayısı çok az olduğundan kiralar hızla arttı. Normalde deprem öncesi dönemde 6.000 - 7.000 TL'ydü. Ev veya ofis olarak kullanılabilecek dairelerin kiralari artık on üç binden başlayıp yirmi bine kadar çıkıyor, yani 3 katına kadar artan yerler bile var. Bu nedenle bir süre evden çalışmaya devam etmekte zorundayız.

Kahramanmaraş Barosundan bir avukat aşağıdakileri ifade etmiştir:

Sosyal sorumluluk alanına katılmaya istekli bireyler bulmanın zor olduğu anlaşıldı. Bunun temel nedeni, meslektaşlarımızın önemli bir kısmının ya farklı şehirlere taşınmak zorunda kalması ya da mesleklerini evden sürdürmeyi tercih etmeleridir.

Malatya Barosundan bir avukat aşağıdakileri ifade etmiştir:

Malatya'dan başka illere kalıcı olarak nakledilen avukat arkadaşlarımız da var. Çünkü onların burada bir evi yok. Büroları olmadığı için kalıcı olarak diğer barolara nakloldular. Tabii diğer barolarımız da bu konuda kolaylık sağladı. Kayıt ücreti alınmaması bakımından bu cazip görünüyor. Meslektaşlarımız yeni bir başlangıç yapabilmek için başka barolara geçmeyi tercih ettiler.

Bu noktaya ilişkin olarak 37 No.lu CEDAW Genel Tavsiye Kararında öngörülen erişilebilirlik gereklilikleri de dikkate alınmalıdır:

Gezici veya uzmanlaşmış raporlama mekanizmalarının, soruşturma ekiplerinin ve mahkemele-
rin konuşlandırılmasını sağlayan müdahale planları geliştirerek, afetlerden ve iklim değişikliğinden kaynaklanabilecek hukuk ve adalet sistemlerindeki aksaklıkların en aza indirilmesi gerekmektedir. Toplumsal cinsiyete dayalı şiddet olaylarını bildirmek isteyen kadınlar ve kız çocukları için esnek ve erişilebilir hukuki ve adli mekanizmalar özellikle önem taşımaktadır.

OGG'lere Hatay, Kahramanmaraş ve Malatya Barolarından katılanlar, TBB tarafından avukatların iş yeri olarak kullanmaları için konteynerler sağlandığını ifade etmiştir. Hatay Barosu 5 avukata 1 konteyner, Kahramanmaraş Barosu ise 2 avukata 1 konteyner sağlandığını ifade etmiştir. Malatya Barosundan bir avukat aşağıdakileri ifade etmiştir:

TBB 50 konteyner gönderme kararı aldı. Malatya Büyükşehir Belediyesinin bize tahsis ettiği bir yer vardı. Orada konteynerleri en az 4 arkadaşımızın ortak kullanabileceği ofisler şeklinde planladık. Ayrıca Malatya Barosunun depremden önce sosyal tesis olarak kullandığımız bir binası vardı. Binada meslektaşlarımızın müvekkilleriyle toplantılar yapabileceği, dilekçelerini yazabilecekleri çalışma ofisleri kurduk.

Adıyaman'da avukatlara adliyede bir oda tahsis edilmiştir; ancak müvekkilleriyle görüşmeleri için uygun ortam sağlanamamıştır. Ayrıca deprem bölgesinde adli yardım veren avukat sayısı da azalmıştır. Belirtilen nedenler dolayısıyla, avukatlara sağlanan konteynerler ve diğer yerler görevlerini yerine getirmeleri için yeterli değildir.

- Adli yardım başvurularında belge sunma zorunluluğu

Deprem bölgesindeki kadınların adalete erişiminin kolaylaştırılması gerekmektedir. Bununla ilgili olarak adli yardıma ilişkin 37 No.lu CEDAW Genel Tavsiye Kararındaki göstergeler aşağıdaki gibidir:

Adli yardım da dâhil olmak üzere hukuki hizmetlere, doğum, ölüm ve evlilik belgeleri ile tapu kayıt belgeleri ve tapular gibi resmi belgelere uygun fiyatlı veya gerekiyorsa ücretsiz erişimin sağlanması. Afet durumlarında kadınların yardım ödemeleri ve tazminat gibi hizmetlerden yararlanabilmeleri için bu tür belgelerin erişilebilir olmasını sağlayacak güvenilir ve düşük maliyetli idari sistemler hayata geçirilmelidir.

Katılımcılardan birinin aşağıdaki ifadeleri doğrultusunda Hatay Barosunun bu koşulu karşıladığı görülmektedir:

Depremden sonra bölgemizde adli yardım konusunda herhangi bir sorun yaşanmamıştır. Hem hukuk davalarında hem de aile mahkemesine ilişkin davalarda herhangi bir koşul aranmamaktadır. Adli yardım, herhangi bir kriter aranmaksızın talep eden kişilere sunulmaktadır.

Hatay Barosu, adli yardım için koşulsuz başvuruyu uygulamaya koymuştur ve bölge halkının erişimine açmıştır. Ancak diğer barolarda böyle bir yaklaşım görülmemektedir.

Deprem bölgesindeki diğer barolar ise depremden daha az etkilenmiştir. Örneğin, Adana Barosu avukatları, Adana'da deprem öncesi ve sonrası adli yardımda bir fark olmadığını söylemiştir. Adana'da deprem öncesinde olduğu gibi eşit koşullarda adli yardım sağlamaya devam ettiklerini belirtmişlerdir.

- Depremden etkilenen bölgelerde sürekli adli yardım ihtiyacı

OGG'ler, kadınlardan gelen adli yardım taleplerinin çoğunlukla boşanma davaları ve mülk tescili ile ilgili olduğunu göstermiştir. Bir katılımcı aşağıdakileri ifade etmiştir:

Adli yardım gerektiren en temel konu boşanmadır. İkinci olarak gayrimenkulle ilgili zorluklar gelmektedir. Bu bölgede ticari faaliyette bulunan kişiler (genelde erkekler) mallarını eşleri adına tescil ettirmektedir. Depremin ardından bu mülklerin önemli bir kısmı ya yok olmuştur ya da yıkılmak zorunda kalmıştır, kadınlar kendi adlarına tutulan mülklerle ilgili sıkıntı yaşamaktadır. Yasal hakların yeterince bilinmemesi nedeniyle bu durum kadınların hak kaybı yaşama riskiyle karşı karşıya kalmalarına neden olmaktadır.

- Kadınların adli yardıma erişimine ilişkin öneriler

Katılımcılar deprem bölgesinde kadınların adalete erişimini artırmaya yönelik önerileri dile getirmiştir. Bir katılımcı aşağıdakileri ifade etmiştir:

Depremden etkilenen bölgelere gidilerek etkinlikler ve toplantılar yapmanın büyük önem taşıdığına inanıyorum. Kadınlar olarak, toplumsal cinsiyet eşitliği ve kadın mücadelesi arayışımızdaki ortak deneyimler aracılığıyla, doğal olarak iletişim kurmaya, dayanışmayı güçlendirmeye ve ihtiyaçlarımızı kolektif olarak dile getirmeye başlıyoruz. Sonuç olarak, bu alanlardaki fiziksel varlık ve katılım çok büyük değer taşıyor. Özellikle çadırlarda yaşayan kadınlara 6284 sayılı Kanun'un anlatılması ve onlara gerekli desteğin sunulması gerekiyor.

Osmaniye Barosu Kadın Hakları Merkezinden bir katılımcı da çadırların yanında kurulan danışma masasının faydalı olduğunu belirtmiştir. Bu sayede kadınlara daha kolay ulaşabildiklerini ve adli yardım taleplerini karşılayabildiklerini ifade etmiştir. Bir diğer katılımcı ise kadınların ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla Adıyaman'da kadın çadırları kurduklarını belirtmiştir. Bu şekilde kadınlara hukuki bilgi verdiklerini de söylemiştir. Kadın çadırlarında genellikle kadınların ihtiyaçlarının karşılanmasından sorumlu sivil toplum gönüllüleri görev yapmaktadır. Bu bağlamda toplu yaşam alanlarında stantlar kurularak kadınlara hukuki bilgi sağlanması önem arz etmektedir.

OGG katılımcıları ayrıca afetlerde toplumsal cinsiyete bağlı riskleri azaltmaya yönelik adli yardım eğitimlerine ihtiyaç duyulduğunu kaydetmiştir. Hatta baroların eğitim programlarının toplumsal cinsiyet açısından yetersiz olduğu da ifade edilmiştir.

4.2.2 Deprem Bölgelerinde Kadına Yönelik Toplumsal Cinsiyete Dayalı Şiddet

Katılımcılar, TCDSŞ'de artış gözlemlendiğini kaydetmiştir. Bir katılımcı aşağıdakileri ifade etmiştir:

Deprem, boşanmamış kadınları kocalarıyla birlikte yaşamaya devam etmek zorunda bıraktı ve bu durum ev içi şiddet olaylarını daha da artırdı. Şiddetteki bu artış sadece evlilik ilişkileriyle sınırlı değil; diğer özel ilişki türlerini de kapsıyor. Bunun sonucunda deprem sonrasında yardım ihtiyacı duyan kadınların sayısında önemli bir artış olduğunu fark ettik. Şu an için depremle doğrudan bir nedensellik bağı kuramıyor olsam da, deprem sonrasında sosyal çevrelerindeki şiddet deneyimlerinden dolayı bize ulaşan kadınların sayısında gözle görülür ciddi bir artış var.

Bir diğer katılımcı aşağıdakileri ifade etmiştir:

Diyarbakır'da son bir hafta veya 10 günde 5 kadın cinayeti yaşandı. Normalde sayı bu kadar yüksek değildir. Yani genel olarak kadın cinayetlerinin, kadına yönelik şiddetin, hak ihlallerinin yüksek olduğu bir ülke burası. Ama geçen hafta 5 kadın cinayeti yaşandı.

OGG katılımcıları, toplu yaşam alanlarında karşılaşılan zorlukları ve buralarda yaşanan şiddeti aşağıdaki şekilde dile getirmiştir:

Toplu yaşam alanlarında herkes birbirine şiddet uyguluyor. Çocuklar daha çok şiddete maruz kalıyor. Kadına yönelik fiziksel, psikolojik ve ekonomik şiddet çok fazla. Kadınlar bu ortamda dışarı bile çıkamadıklarını söylüyor.

OGG katılımcıları, kadınların kendilerini güvende hissetmedikleri için şiddete karşı şikâyetle bulunamadıklarını belirtmiştir:

Çadır kentlerde güvenlik sorunları yaşanıyor. Bu şehirlerde kadınların akrabalarından şiddet görme ihtimali var. Boşanma aşamasında olan kadınlar var. Durumlarını bilmiyoruz.

Eşlerinden şiddet gören kadınlar, depremden önce kocaları hakkında uzaklaştırma kararı olsa dahi, eşleriyle aynı toplu yaşam alanında ya da aynı çadırdaki kalmaya zorlanıyor. Güvenlik görevlileri hiçbir şey yapmıyor ve "Biz bir şey yapamayız. Burası çadır, ne yapalım? Bu adam da depremde, onu buradan atalım mı?" diyor. Yani çadırların, çadır kentlerin kadınlar için güvenli olmadığı bir gerçek. Kadınlar şiddet ortamında yaşamaya devam ediyor.

Bir diğer katılımcı aşağıdakileri ifade etmiştir:

Kadınlar, temel ihtiyaçlarla ilgili diğer sorunlar nedeniyle harekete geçemedikleri için şiddet olaylarına karşı şikâyetle bulunamıyorlar.

OGG'lere katılan bir avukat, deprem sonrası yurtlara yerleştirilen ve diğer illerdeki yurtlarda kalan kadınlara ulaşamadıklarını belirtmiştir. Bu yurtlara ve diğer toplu yaşam alanlarına erişimdeki sorun, aynı zamanda kadınların adalete erişiminin olup olmadığının bilinmemesine de yol açmaktadır. Ayrıca kadınların adalete erişimi konusunda devlet kurumlarının nasıl davrandığını bilmediklerini, bu konuda şeffaflık eksikliğinin olduğunu ifade etmişlerdir. Bir avukat aşağıdakileri ifade etmiştir:

Diyarbakır'da hâlihazırda yurttan kalan bir kadının şiddet mağduru olması durumunda, kendisiyle iletişime geçemediğimiz, kendisini fiziksel olarak ziyaret edemediğimiz veya adli yardıma erişimini kolaylaştıramadığımız durumlarda ortaya önemli bir mesele çıkıyor. Bu durum, özellikle depremin daha belirgin etkilerine maruz kalan bölgelerde ciddi bir endişe yaratıyor. Bunun müdahale sistemimizde önemli bir eksiklik oluşturduğuna inanıyorum.

OGG katılımcıları, deprem bölgelerinde çocuk istismarı olaylarının arttığını, bu istismara maruz kalan kız ve erkek çocuk sayısının ise tespit edilemediğini kaydetmiştir. Erken yaşta evliliklerin bölgede mülteciler arasında daha yaygın olduğunu ifade etmişlerdir. Bir katılımcı deprem sonrası erken yaşta evliliklerin anne ve baba kaybına bağlı olduğunu belirtmiştir:

Özellikle depremden sonra bu bölgede anne ve babasını kaybeden genç kadınlar ve çocuklar arasında erken evlilikler daha sık görülmeye başlandı. Elbette bu konuda size herhangi bir veri veya istatistik sunmuyoruz, ancak komşularımızdan, arkadaşlarımızdan duyduğumuz bu. Bu durum özellikle anne ve babasını kaybetmiş genç kadınlarda ve çocuklarda daha sık görülebilmektedir.

Bu da erken evlilikler ile deprem sonrası sosyo-ekonomik durum arasında bir ilişki olduğunu açıkça göstermektedir. OGG'lere katılan avukatlar, baroların kadın hakları merkezleri olarak kadına yönelik şiddet vakalarına müdahale ettiklerini bildirmişlerdir. Diyarbakır Barosundan bir avukat aşağıdakileri ifade etmiştir:

Özellikle kadın cinayetlerinde doğrudan gidip onlarla görüşüyoruz. Merkezimize başvurularını rica ediyoruz.

Adana Barosundan bir avukat aşağıdakileri ifade etmiştir:

Adana Barosu olarak kadın hakları merkezimizin bir telefon numarası mevcut ve bu telefon numarasını STK'ler ve belediyeler aracılığıyla vatandaşların kullanımına sunduk. Yani Adana'da her üç kadından ikisi numaramızı rahatlıkla arayıp yardım ve destek talebinde bulunabiliyor. Onları ilgili yerlere yönlendirebiliriz.

OGG'lere katılan avukatlar, 6284 sayılı Kanun'un uygulanmasında sorunlar yaşadıklarını bildirmiştir. Bazı bölgelerde aile mahkemeleri de depremden hasar gördüğü için avukatlar 6284 sayılı Kanun'da düzenlenen tedbir kararlarına başvuramadıklarını belirtmiştir. Diğer deprem bölgelerinde aile mahkemelerinden tedbir kararı almanın zorluğu da dile getirilmiştir.

Bir katılımcı aşağıdakileri ifade etmiştir:

Depreme kadar aile mahkemesi, 6284 sayılı Kanun kapsamında tedbir kararı vermek için delil aramıyordu. Depremden sonra ise karar vermek için delil aramaya başladı. Kanun'a göre koruma tedbiri için delil aranmıyor. Ama mahkeme delil istiyor.

OGG katılımcıları ayrıca tedbir kararlarının uzatılması ve tebliği konusunda da zorluklar yaşadıklarını bildirmişlerdir.

5. Sonuç: Bulgular ve Tavsiyeler

Politika belgelerinin, raporların ve Proje kapsamında barolar ile STK'lerin katılımıyla gerçekleştirilen çevrim içi toplantıların ve OGG'lerin analizi, Şubat 2023'te Türkiye'de meydana gelen depremlerin yansımalarının, kadınlar ve kız çocukları için adaletin erişilebilirliği üzerinde toplumsal cinsiyete özgü sonuçlar doğurduğunu ortaya çıkarmıştır. Sonuç olarak, kadınların ve kız çocuklarının özellikle adli yardıma olmak üzere adalete erişimlerinin yeterli düzeyde sağlanabilmesi için toplumsal cinsiyete duyarlı bir yaklaşımın benimsenmesi esastır.

Bulgular:

- ▶ Kadınların adalete erişiminin önünde sosyal, kültürel, ekonomik ve kurumsal engeller bulunmaktadır. Deprem bu engellere kadınların temel insani ihtiyaçlarının karşılanmamasını da eklemiştir. Bu ihtiyaçları karşılamakta zorlanan kadınlar, ev içi şiddet ya da boşanma gibi diğer sorunları ertelemektedir.
- ▶ Deprem mağduru kadınlar, toplu yaşam alanlarında ikamet ederken çoğu zaman kendilerini zorlu koşullar altında bulmaktadır. Bu merkezlerde bilgiye erişimin sınırlı olması ve adli yardımın kısıtlı olması gibi sorunlar, kadınların TCDŞ olaylarını bildirme, uğradıkları kayıplar için tazminat talep etme ve insani yardıma başvurma olanakları üzerinde olumsuz sonuçlar doğurmuştur.
- ▶ Depremden önce adli yardımın önündeki temel kurumsal engeller, yetersiz bütçe, adli yardım sisteminin sınırlılıkları ve toplumsal cinsiyete duyarlı yaklaşımın eksikliği idi. Deprem sonrasında bu kurumsal engellere, baroların ve avukatların uğradığı zararlar da eklenmiştir.
- ▶ Adıyaman, Hatay, Kahramanmaraş ve Malatya'da maddi kayıp yaşayan ve büroları zarar gören avukatlar, insani yardıma erişimde zorluklarla karşılaşmıştır ve bu durum, kadınlara yönelik adli yardım sağlamalarını da etkilemiştir. Başka bir ifadeyle, bazı avukatlar kadınların adalete erişimine destek verme kapasitelerini yitirmiştir. Bu durum deprem bölgelerinde verilen adli yardım hizmetlerinin niteliğine ilişkin bir soru işareti yaratmaktadır.
- ▶ Şiddete maruz kalan kadınlara hizmet vermekle görevli kamu kurumlarının psiko-sosyal ihtiyaçlar konusunda yeterince çalışmadığı görülmüştür. Depremden etkilenen bu kurumların ofisleri de ya kapatılmış ya da ulaşılması zor yerlere taşınmıştır.
- ▶ Kadına yönelik şiddetle mücadelede koordinasyon eksikliği: Özellikle şiddete maruz kalan kadınlar ilgili kurumlara başvurmak istediklerinde yeterli koordinasyon sağlanamamaktadır. Örneğin Aile ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğü, Sosyal Hizmetler Merkezi ve ŞÖNİM, sığınma evleri ve psiko-sosyal destek merkezleri arasında düzenli bir iletişim bulunmamaktadır.
- ▶ Deprem sonrası yapılan düzenleme ve yardımların toplumsal cinsiyet bakımından çeşitli sonuçları olmuştur. Örneğin kadınlar şiddet uygulayanlarla aynı çadırda yaşamaya zorlanmıştır ve tazminata erişimlerini kaybetmiştir. Bu durum, yardım dağıtan kuruluşların toplumsal cinsiyet bilincinden yoksun olduğunu açıkça göstermektedir. Gayrimenkulün kadın adına tescil edilmesine rağmen tazminat erkeklere ödenmiştir. Bu husus aynı zamanda boşanma sürecinde olan kadınlar için de geçerlidir. Raporlar, bu durumdan etkilenen kadınların, itirazlarının ve şikâyetlerinin yeterince ele alınmamasından duydukları memnuniyetsizliği dile getirdiklerini tespit etmektedir.
- ▶ Deprem sonrası yurtlara yerleştirilen kadınlara ve diğer illerde yurtlarda kalan kadınlara ulaşma konusunda sorunlar yaşanmaktadır. Bu yurtlara ve diğer toplu yaşam alanlarına erişimdeki sorun, aynı zamanda kadınların adalete erişip erişemediklerinin, şiddete maruz kalıp kalmadıklarının bilinmemesine de yol açmaktadır.
- ▶ Deprem bölgelerinde kadınların şiddete uğrama olasılığı daha yüksektir. Bazıları ev içi şiddete maruz kalmasına rağmen eşleriyle aynı çadırda kalmaya zorlanmıştır, boşanma aşamasında olan kadınların durumu dikkate alınmamıştır.
- ▶ Depremlerden sonra toplumsal cinsiyet eşitsizliği ve kadınların erkeklere bağımlılığı daha da artmıştır. Özellikle toplu yaşam alanlarında toplumsal cinsiyet rolleri daha da baskın hale gelmiştir.

- ▶ Baroların kadın hakları merkezleri, depremde kadına yönelik şiddet davaları ve kadınların adalete erişimi konusunda gönüllülük esasıyla çalışmaktadır.
- ▶ TBB depremden etkilenen bazı barolara konteyner göndermiştir. Bunlar avukatların işlerini yürütmesinde kolaylık sağlasa da sayıca yetersizdir. Mesela Hatay'da her beş avukata bir konteyner düşmektedir.
- ▶ Kadına yönelik şiddete, kaynaklara ve hizmetlere erişime ilişkin verilerin sistematik olarak toplanmasında eksiklikler mevcuttur. Bu nedenle kadınların adalete erişimine ilişkin veri bulunmamaktadır.
- ▶ Barolarda afetlerde toplumsal cinsiyete duyarlı adli yardım verilmesine ilişkin bir eğitim programı bulunmamaktadır. Bu çalışmada analiz edilen raporlara göre, deprem sonrasında fiziksel, cinsel ve psikolojik şiddet de dâhil olmak üzere ev içi şiddet artmıştır. Deprem sonrası koşullar (yakınların kaybı nedeniyle artan stres, kötüleşen ve kalabalık yaşam koşulları, işsizlik, ekonomik güçsüzlük gibi) şiddetin artmasına neden olmuştur. Engelli kişiler daha yüksek TCDŞ riski altındadır ve TCDŞ müdahale hizmetlerine erişimde sorunlar yaşamaktadır.
- ▶ Depremler kız çocuklarına yönelik ÇEZE riskini artırmıştır. Erken evliliklerin önlenmesini ve bu konuda farkındalığın artmasını sağlayacak mekanizmalar mevcut değildir. Özellikle ailesini kaybeden kız çocukları erken yaşta evlenme riskiyle karşı karşıyadır.

Tavsiyeler

- ▶ Toplumsal cinsiyete duyarlı bir insan hakları yaklaşımına doğru ilerlemek için, deprem mağduru ve toplu yaşam alanlarında ikamet eden kadınların karşılaştığı zorlukların ele alınması büyük önem taşımaktadır. Bu zorluklar, temel insani ihtiyaçlara erişim ve temel insan haklarının desteklenmesiyle ilgilidir. Adli yardım bu sorunun çözümünde tamamlayıcı bir unsur olmalıdır. Ayrıca adli yardımın kapsamı, depremden etkilenen bölgelerde temel insani ihtiyaçlarını kendileri de karşılayamayan hizmet sağlayıcıları da kapsamalıdır. Hukuki hizmetlere erişim eksikliğinin kadınların adalete erişimini doğrudan etkilediğinin kabul edilmesiyle, bu müdahalelerin önemi vurgulanmaktadır. TBB, kadının insan haklarını temel alan bir adli yardım anlayışı geliştirmelidir ve hukuki ihtiyaçların karşılanmasına yönelik gezici araçlar sağlamalıdır.
- ▶ Baroların adli yardıma ilişkin ihtiyaçları deprem bölgesinde farklılık göstermektedir. Bu nedenle TBB'nin bu barolara yönelik ihtiyaç analizi yapması ve sunulacak hizmetleri bu doğrultuda koordine etmesi önemlidir.
- ▶ BMKP raporuna göre depremden altı ay sonra 2,6 milyon insan hâlâ çadırlarda ve konteynerlerde yaşamaktadır (BMKP, Ağustos 2023). Bu nedenle TBB'nin sivil toplum ve ilgili devlet kurumları ile iş birliği içinde aşağıdakileri yapması gerekmektedir:
 - Deprem bölgelerindeki kadınlar hakları konusunda bilgilendirilmelidir. Bu bilgilendirme boşanma, nafaka, gayrimenkul, erken evlilikler, adli yardıma nasıl başvurulacağı gibi konuları kapsamalıdır. Kadına yönelik şiddet konusunda bilinçlendirme programları düzenlenmeli ve bu programlara erkek çocuklar ve erkekler de dâhil edilmelidir. Erken evliliklerin sakıncaları konusunda bilgilendirme toplantıları düzenlenmelidir.
 - Deprem bölgesi dışındaki illerde toplu yaşam alanlarında kalan kadınların ve kız çocuklarının, adli yardım da dâhil olmak üzere adalete erişim konusunda bilgilendirilmesi gerekmektedir.
 - Çadırlarda ve konteynerlerde yaşayan kadınlar ve kız çocukları deprem sonrasında TCDŞ tehdidi altındadır. Baroların tehdit altındakilere ulaşip gerekli desteği sağlaması gerekmektedir.
- ▶ Depremden etkilenen bölgelerde kadınların ihtiyaçlarını dile getirebilmeleri için toplu yaşam alanlarında kadın çadırlarının bulunması önemlidir. Bu çadırlar kadınların adli yardım da dâhil olmak üzere adalete erişimi açısından önem taşımaktadır. Bu çadırlar birebir görüşmelerin yapılması açısından da önemlidir.
- ▶ Sunulan TCDŞ vaka yönetimi hizmetlerine toplulukların katılımını sağlayabilecek kadın liderlerin olması önemlidir (BMNF, Ağustos 2023). Şiddet önleme ve izleme merkezlerinin deprem bölgelerinde hizmet verebilmesini kolaylaştıracak koşullar (fiziksel alan, personel sayısının artırılması gibi) sağlanmalıdır.
- ▶ Kırsal alanlarda TCDŞ hizmetlerinin sağlanması önemlidir (BMNF, Ağustos 2023).
- ▶ TBB afet durumlarında cinsiyete dayalı şiddetin önlenmesine yönelik bir plan hazırlamalıdır. Bu plan, afet öncesi kadınlara yönelik bilgilendirmeleri ve TCDŞ'nin önlenmesine yönelik hizmetlerde uygulanacak prosedürleri içermelidir. Bu planda ayrıca baroların afet durumlarında TCDŞ'nin önlenmesine yönelik nasıl tedbir alacağı ve adli yardıma nasıl ulaşılacağı da belirtilmelidir. Örneğin barolar ve diğer ilgili aktörlerle iş birliği yapılarak şiddetin önlenmesi, şiddetle mücadele edilmesi ve adli yardıma erişimin kolaylaştırılması amacıyla ilçe bazlı kadın merkezleri kurulabilir.
- ▶ Kadınların adalete erişimi ile yoksulluk arasındaki ilişki deprem sonrasında daha da belirginleşmiştir. Kadınların adalete erişimlerinde mali açıdan güçlendirilmesi için çaba gösterilmelidir. TBB'nin, Adalet Bakanlığı ile iş birliği

içinde, afet durumlarında hukuki hizmetlere ücretsiz veya düşük maliyetli erişim konusunda bir plan geliştirilmesi ve bütçe ayırması gerekmektedir.

- ▶ Afet durumlarında kadınların şiddetten korunmasına yönelik mekanizmaları da içeren adli yardım mekanizmaları geliştirilmelidir. Toplumsal cinsiyet odaklı yaklaşımla geliştirilmiş net bir eylem planına ihtiyaç bulunmaktadır. TBB, TCDSŞ'yi bildirmek isteyen tüm kadınlar için erişilebilir, gizli, destekleyici ve etkili adli yardım mekanizmaları sağlamalıdır.
- ▶ Türkiye'nin dört bir yanındaki barolar, adli yardıma ihtiyaç duyanlarla dayanışma içinde olmuştur. Ancak bu dayanışmanın sürekli ve düzenli olabilmesi için TBB'nin de dayanışmayı güçlendirmeye çalışması gerekmektedir.
- ▶ TBB, adalete erişim konusunda doğal afet durumlarında adli yardım hizmetlerinin güçlendirilmesini de sağlayan, toplumsal cinsiyet eşitliğine duyarlı ve kesişimselliği dikkate alan bir politika belgesi hazırlamalıdır.
- ▶ TBB'nin toplumsal cinsiyet duyarlılığını esas alan bir adalete erişim birimi oluşturması gerekmektedir. Bu birim adli yardımın toplumsal cinsiyete duyarlı hale getirilmesine yönelik politika ve programlar geliştirmelidir. Bu programların afet durumlarında toplumsal cinsiyet duyarlılığını da içermesi gerekmektedir.
- ▶ TBB, kadın dernekleri de dâhil olmak üzere çeşitli paydaşlarla iş birliği içinde, AFA ve iklim değişikliğiyle ilgili programlar kapsamında, kadına yönelik TCDSŞ'yi önlemek ve buna yanıt vermek için tasarlanan müdahalelerin düzenli olarak izlenmesi ve değerlendirilmesi için bir sistem geliştirmelidir.
- ▶ TBB, kriz ve afet durumlarında kadın avukatların ihtiyaçlarına özel önem vererek, afet durumları da dâhil olmak üzere baroların kadın hakları merkezlerinin güçlendirilmesine yönelik çalışmalar yapmalıdır. Kadın avukatların varlığı özellikle deprem bölgesinde TCDSŞ'ye maruz kalan kadınlara ulaşmak açısından önem taşımaktadır. OGG katılımcıları, kadın mücadelesinde kadın dayanışmasının ve karşılıklı anlayışın önemine dikkat çekmiştir. Ayrıca depremden etkilenen bölgelerde kadınların ihtiyaçlarını dile getirebilmeleri için toplu yaşam alanlarında kadın çadırlarının bulunmasının önemine dikkat çekmişlerdir. Bu çadırlar kadınların liderliğini geliştirmek açısından önemlidir. Barolar kadın çadırlarına destek vermek için girişimlerde bulunmuştur.
- ▶ TBB, gezici veya uzmanlaşmış raporlama mekanizmalarının, soruşturma ve bilgilendirme ekiplerinin görevlendirilmesini sağlayan müdahale planları geliştirerek, adli yardım sisteminde afetlerden kaynaklanabilecek aksaklıkları en aza indirmelidir. TCDSŞ olaylarını bildirmek isteyen kadınlar ve kız çocukları için esnek ve erişilebilir adli yardım mekanizmaları özellikle önem taşımaktadır.
- ▶ Adli yardım avukatlarının afet durumlarında toplumsal cinsiyete duyarlı adli yardım konusunda eğitilmesi gerekmektedir.
- ▶ TBB adli yardım avukatlarına yönelik toplumsal cinsiyete duyarlı bir eğitim programı hazırlamalıdır. Bu eğitim toplumsal cinsiyet eşitliği, kriz ve afet durumlarında kadınların ve kız çocuklarının ihtiyaçları, travma odaklı yaklaşım ve afet durumlarında kadınların adalete erişimine ilişkin hukuki araçlar gibi temel konuları içermelidir. Bu programda, adli yardım sağlayıcıları da afet durumlarında yaygın olan TCDSŞ'nin çeşitli biçimleri ve bunların nasıl önleneceği ve ele alınacağı konusunda eğitilmelidir. Eğitim mülteciler ve azınlık gruplardan olanlar, engelli kadınlar ve kız çocukları, lezbiyen, biseksüel ve transseksüel kadınlar ve kız çocukları ve interseksüel kişiler de dâhil olmak üzere kadınların ve kız çocuklarının hakları ve ihtiyaçları ile bunların TCDSŞ'ye maruz kalabilecekleri haller hakkında bilgi içermelidir.
- ▶ Adalet Bakanlığı, 6284 sayılı Kanun'un afet durumlarında etkin şekilde uygulanmasına yönelik tedbirler geliştirmelidir ve tedbir kararlarının süresi, ilgili kurumlar tekrar kuruluncaya kadar otomatik olarak uzatılmalıdır.
- ▶ Deprem bölgesindeki barolar, kadınların adli yardıma erişimini ve hakları konusunda hukuki farkındalığını sağlayacak programlar düzenlemelidir.

6. SWOT Analizi

SWOT analizi, proje planlamasıyla ilgili güçlü yönleri, zayıf yönleri, fırsatları ve tehditleri tanımlayan durumsal bir analizdir. Bu araştırmadan ortaya çıkan ana noktaların ek bir özetini sağlamak için buraya dâhil edilmiştir.

Güçlü Yönler

- ▶ Barolarda adli yardım desteği verebilecek ve toplumsal cinsiyet duyarlılığını artıracak kadın hakları merkezlerinin bulunması.
- ▶ Kadınların adalete ve adli yardıma erişimine, kadın şüpheliler, tutuklular ve mağdurlar için kapsamlı cezaî adli yardıma ilişkin bazı hükümler içeren TERRA'nın bulunması.
- ▶ Afet durumlarında kadınların adalete erişimine ilişkin hükümler içeren, kadına yönelik şiddetle mücadeleyle yönelik bir ulusal eylem planının olması.
- ▶ Kadınların hukuki ihtiyaçlarını karşılayan STK'lerin bulunması.
- ▶ Kadınlara yönelik çadırların kurulması.
- ▶ TCDŞ ve adalete erişim konusunda uluslararası kuruluşların (UN Women, BMNF, Avrupa Konseyi gibi) desteğine sahip olunması.
- ▶ CEDAW'ın üstünlüğü ve toplumsal cinsiyete duyarlı adli yardımla ilgili diğer yasal belgelerin Anayasa'da belirtilmesi.

Zayıf Yönler

- ▶ Afet yönetiminde toplumsal cinsiyet duyarlılığının olmaması.
- ▶ Afet durumlarında kadınların adli yardıma erişimine ilişkin özel bir yasa veya politika bulunmaması.
- ▶ Afet durumlarında adalet sektörü veya adli yardıma ilişkin bir toplumsal cinsiyet politikasının bulunmaması.
- ▶ Adli yardım avukatları için toplumsal cinsiyet eşitliği eğitimi (afetler dâhil) zorunluluğunun bulunmaması.
- ▶ Avukatların toplumsal cinsiyete duyarlı hukuki hizmet sunma zorunluluğunun olmaması.
- ▶ Afetlere ilişkin izleme mekanizmalarının ve adli yardım istatistiklerinin bulunmaması.
- ▶ Yetersiz TCDŞ hizmetleri.
- ▶ Erken yaşta evliliklerle mücadeleyle yönelik hizmetlerin bulunmaması.
- ▶ Afet durumlarında TCDŞ yönetim planının olmaması.
- ▶ Erken yaşta evliliklerde artış riski.
- ▶ TCDŞ'nin artması.
- ▶ Toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin artması.
- ▶ Yetersiz adli yardım hizmetleri.
- ▶ Güvensiz ve toplumsal cinsiyete duyarlı olmayan ortak yaşam alanları.

- ▶ Farklı kadın başvuruçulara (engelli, mülteciler, yaşlı kadınlar, kız çocukları vb.) yönelik kurumsal mekanizmaların bulunmaması.
- ▶ Kırsal kesimde yaşayanların adalete erişimde yaşadığı zorluklar.

Tehditler

- ▶ Toplumsal cinsiyet kalıp yargılarının yaygın kullanımı.
- ▶ Kadınlara yönelik adli yardımın yalnızca kadına yönelik şiddet bağlamında değerlendirilmesi.
- ▶ Tüm kadınların homojen bir grup olarak görülmesi ve birbiriyle kesişen ayrımcılık faktörlerinin dikkate alınmaması.
- ▶ Sınırlı bütçe kaynakları.
- ▶ TBB'nin toplumsal cinsiyete duyarlı bir adli yardım sistemine yönelik bir düzenlemesinin olmaması ve afet durumlarında adli yardıma erişim konusunda toplumsal cinsiyete duyarlı bir planının bulunmaması.

Fırsatlar

- ▶ Toplumsal cinsiyet duyarlılığına sahip avukatların sayısının artması.
- ▶ Kadın Hakları Merkezleri ve STK'lerin hukuki bilgi edinme olanaklarını artırmaları.
- ▶ Kadınların adli yardıma erişimini destekleyen üniversite hukuk klinikleri.
- ▶ Afet durumlarında kadınların ve kız çocuklarının adalete erişimini geliştirmeyi amaçlayan projeler.
- ▶ Uluslararası kuruluşlardan destek.

Referanslar

AFAD (2012), Ulusal Deprem Stratejisi ve Eylem Planı, 2012-2023, <chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://deprem.afad.gov.tr/assets/udsep/UDSEP2023.pdf> (Erişim Tarihi: 11 Haziran 2023).

CARE (2023) Hızlı Toplumsal Cinsiyet Analizi Politikası Özeti: Türkiye ve Kuzeybatı Suriye Deprem Müdahalesi, <https://www.care-international.org/sites/default/files/202302/RGA%20Brief%20Türkiye%20Syria%20Feb%202023.pdf> (Erişim Tarihi: 14 Haziran 2023).

İklim değişikliği bağlamında afet riskinin azaltılmasının toplumsal cinsiyetle ilgili boyutlarına ilişkin 37 No.lu CEDAW Genel Tavsiye Kararı (CEDAW/C/GC/37), <https://www.ohchr.org/en/documents/general-comments-and-recommendations/general-recommendation-no37-2018-gender-related> (Erişim Tarihi: 7 Haziran 2023).

Avrupa Konseyi Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Stratejisi (2018-2023), <https://rm.coe.int/ge-strategy-2018-2023/1680791246> (Erişim Tarihi: 23 Haziran 2023).

Avrupa Konseyi-EUR-OPA (2018), Avrupa ve Akdeniz Büyük Tehlikeler Anlaşması, <chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://rm.coe.int/gender-equality-and-eur-opa-major-hazards-agreement-achievements-and-n/16808eaeae> (Erişim Tarihi: 14 Haziran 2023).

Avrupa Konseyi (2022), Türkiye'de Kadınların Adalete ve Adli Yardıma Erişimine İlişkin Engelleri Anlamak, Gülriz Uygur-Eileen Skinneder tarafından hazırlanmıştır. <chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://rm.coe.int/understanding-barriers-to-women-s-access-to-justice-and-legal-aid-in-t/1680a967d7> (Erişim Tarihi: 25 Mayıs 2023).

Erbaydar, N.P., İnal E., Kaya E.. (2018), Afet Mevzuatının Toplumsal Cinsiyet Açısından İncelenmesi, Paradigma Akademi Yayıncılık.

EŞİK Platformu (2023), 6 Şubat 2023 Depremleri Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Bakış Açısından Geleceğe Notlar, chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://esik.org.tr/s/2547/i/ESIK_DepremRaporu_TCE_BakisAcisindan_GelecegeNotlar.pdf (Erişim Tarihi, 1 Eylül 2023).

Avrupa Komisyonu (2013), DC ECHO Tematik Politika Belgesi No. 6, Toplumsal Cinsiyet Farklı İhtiyaçları, Uyarlanmış Yardım.

GFDDR-Dünya Bankası (2021), Afet Riski ve Dayanıklılığın Toplumsal Cinsiyet Boyutları, Yazarlar: Alvina Erman-Sophie Anne De Vries Robbé -Stephan Fabian Thiles- Kavenat Kabir- Miral Maruo. <https://www.worldbank.org/en/topic/disasterriskmanagement/publication/gender-dynamics-of-disaster-risk-and-resilience> (Erişim Tarihi: 11 Haziran 2023).

Hyogo Eylem Çerçevesi

<https://www.preventionweb.net/sendai-framework/Hyogo-Framework-for-Action> (Erişim Tarihi: 12 Haziran 2023).

Hukuk Klinikleri (2023), <http://hukuklinikleri.hukukfelsefesi.org/> (Erişim Tarihi: 21 Temmuz 2023).

KAMER (2023), <https://www.kamer.org.tr/eng/> (Erişim Tarihi: 12 Haziran 2023).

Mor Çatı (2023), Deprem Bölgesinde Kadına Yönelik Şiddetle Mücadele Mekanizmaları, <https://en.morcati.org.tr/reports/mechanisms-for-combating-violence-against-women-in-the-earthquake-zone/> (Erişim Tarihi: 13 Haziran 2023).

Mor Çatı (2023), Depremden Etkilenen Bölgedeki Kadınların Destek Mekanizmalarındaki Deneyimleri ve Şiddetten Uzaklaşma Girişimleri, <chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcgiclfefindmkaj/https://en.morcati.org.tr/wp-content/uploads/2023/07/Experiences-of-women-in-the-earthquake-affected-region-in-support-mechanisms-and-in-their-attempts-to-distance-themselves-from-violence.pdf> (Erişim Tarihi: 9 Ağustos 2023).

Sendai Afet Riskini Azaltma Çerçevesi 2015-2030, <https://www.undrr.org/publication/sendai-framework-disaster-risk-reduction-2015-2030> (Erişim Tarihi: 7 Haziran 2023).

TERRA (2023), Türkiye Depremleri İyileştirme ve Yeniden Yapılandırma Değerlendirmesi, <https://reliefweb.int/report/turkiye/turkiye-earthquakes-recovery-and-reconstruction-assessment> (Erişim Tarihi: 1 Haziran 2023).

Toplumsal Cinsiyet ve Hukuk Çalışmaları (2023), Depremzede Kadın Avukatlarla Dayanışma Toplantısı Değerlendirmesi, <https://toplumsalcinsiyetvehukuk.com/depremezede-kadin-avukatlarla-dayanisma-toplantisi-degrelendirme-si/> (Erişim Tarihi: 1 Eylül 2023).

BM, İnsan Hakları Temelli Yaklaşım, <https://unsdg.un.org/2030-agenda/universal-values/human-rights-based-approach> (Erişim Tarihi: 13 Haziran 2023).

BMKP (2023), Türkiye Depremlerinden Altı Ay Sonra, <https://www.undp.org/turkiye/publications/six-months-after-earthquakes-turkiye> (Erişim Tarihi: 9 Ağustos 2023).

UNDRR-UN Women-BMNF (2015), Sendai Afet Riskini Azaltma Çerçevesinin Ara Dönem İncelemesi 2015-2030, <chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcgiclfefindmkaj/https://wrd.unwomen.org/sites/default/files/2022-03/Gender-Guidance-for-MTR%20%281%29.pdf> (Erişim Tarihi: 19 Haziran 2023).

UNDRR-UN Women-BMNF (2021), Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Açısından Savunmasızlığın Ötesinde ve Afet Riskinin Azaltılmasında Kadınların Güçlendirilmesi ve Liderliği: Birleşmiş Milletler Sistemi için Kritik Eylemler, 2021. <chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcgiclfefindmkaj/https://www.unwomen.org/sites/default/files/2021-11/Research-paper-Beyond-vulnerability-to-gender-equality-en.pdf> (Erişim Tarihi: 25 Haziran 2023).

BMNF (Haziran 2023), BMNF'nin Türkiye'de Deprem İyileştirme ve Dayanıklılık Teklifi, https://eeca.unfpa.org/sites/default/files/pub-pdf/unfpas_recovery_resilience_offer_2.pdf (Erişim Tarihi: 1 Eylül 2023).

BMNF (Ağustos 2023), Türkiye Deprem Durum Raporu, https://turkiye.unfpa.org/sites/default/files/pub-pdf/206_turkiye_sitrep_6_en.pdf (Erişim Tarihi: 10 Ağustos 2023).

UN Women (2023), Türkiye'de Deprem Hakkında Kısa Bilgi: Kadınlar ve Kız Çocukları için Etkiler ve Öncelikler, <chromeextension://efaidnbmnnnibpcajpcgiclfefindmkaj/https://eca.unwomen.org/sites/default/files/202304/UN%20Women%20Brief%20on%20Earthquake%20in%20in%20Turkiye%20Gendered%20impacts%20and%20response.pdf> (Erişim Tarihi: 5 Haziran 2023).

UN Women (2023), "Deprem Ardından Kadınlar ve Kız Çocukları - Türkiye'deki Depremlerin Etkisi: Kadınların ve Kız Çocuklarının Hakları İçin Çalışan Sivil Toplum Kuruluşlarının Deneyim Bakış Açısı, <https://eca.unwomen.org/en/digital-library/publications/2023/05/her-aftermath-the-impact-of-the-earthquakes-in-turkiye-perspectives-of-civil-society-organizations-working-for-the-rights-of-women-and-girls> (Erişim Tarihi: 11 Haziran 2023).

UN Women (Ağustos 2023), Türkiye'de Depremler Sonrası Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Geçici Yerleşimler, <https://eca.unwomen.org/en/stories/news/2023/08/gender-responsive-temporary-settlements-in-the-wake-of-earthquakes-in-turkiye> (Erişim Tarihi: 21 Ağustos 2023).

UN Women-CARE (2021), Hızlı Toplumsal Cinsiyet Analizi: Haiti 14 Ağustos 2021 Depremi, <https://reliefweb.int/report/haiti/rapid-gender-analysis-haiti-14-august-2021-earthquake> (Erişim Tarihi: 11 Haziran 2023).

EK 1: Türkiye’de Afet Durumlarında Umut Veren Uygulamalar

1.1. Türkiye Barolar Birliği Tarafından Yürütölen Projeler

UN Women - TBB

Temel faaliyetler: Deprem bölgesinde kadınların adalete erişimine ilişkin kapsamlı bir rapor. Deprem bölgesindeki barolarda eğitim. Çadır kentlerde kadınlara yönelik hukuk okuryazarlığı ve toplumsal cinsiyet eşitliği eğitimleri.

UNICEF - TBB

10 deprem ilinde depremden etkilenen çocuklara ve bakım verenlere yönelik faaliyetler: Adli yardım konusunda bilgilendirme otobüsleri. Özellikle ilçelerde danışma merkezi olarak görev yapacak 3 adet gezici minibüs. Proje kapsamında avukatların adli yardım ücretleri ödenecektir.

ÇABA Projesi: UNICEF - TBB

Çocukların ve özellikle kız çocuklarının adalete erişiminin desteklenmesi.

Faaliyetler: Kız çocuklarının farklılaşmış ihtiyaçlarının belirlenmesi, bir eğitim modülü tasarlanması, 5 pilot ilde çocuk hakları merkezlerinin kapasitesinin artırılması: Adana, Aydın, Trabzon, Batman, Erzurum.

Türkiye’de Kadınların Adalete Erişiminin Desteklenmesi Projesi (Avrupa Konseyi - TBB)

Hibe bileşeni kapsamında 4 ilde (Hatay, Kahramanmaraş, Adıyaman ve Malatya) 18 ay süreyle adli yardım avukatlarının ücretlerinin ödenmesi. Depremden etkilenen illerin yanı sıra 4 ilde (Sinop, Bilecik, Bursa ve Tunceli) daha adli yardım finansmanı.

İLAP: BMKP

Faaliyetler: Adli yardım sisteminin kapasitesinin artırılması, Hatay Barosu için prefabrik bina temini.

1.2. Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Geçici Yerleşimler ve Hizmetler

- ▶ Türkiye Kadın Dernekleri Federasyonunun deprem bölgesinde kadın ve çocuklara danışmanlık ve sağlık yönlendirmesi yapmak üzere kurduğu 28 danışma merkezinden biri olan, Hatay Belediyesinin Defne ilçesindeki çadır kentte kurulan “mor yerleşke”.
- ▶ [Kadın Savunma Ağı](#), kadınlar, LGBTIQ+ ve çocuklar için güvenli bir ortam yaratmak amacıyla Hatay’da kadın dayanışma çadırı kurmuştur.
- ▶ Feminist Dayanışma Afet Grubu, Adıyaman ve Hatay’da kadın dayanışma çadırları kurmuştur.
- ▶ Osmaniye Barosu Kadın Hakları Merkezinin Osmaniye’de çadır alanı içerisinde standı bulunmaktadır.
- ▶ UN Women, başta kadınlar ve kız çocukları olmak üzere kırılgan grupların barınma ihtiyaçlarına ve haklarına öncelik veren, toplumsal cinsiyete duyarlı geçici yerleşim yerleri modeli geliştirmiştir. Bu model, toplumsal cinsiyet körü geçici barınma merkezlerinden kaynaklanabilecek riskleri azaltmayı, kadınların ve kız çocuklarının emniyetini ve güvenliğini artırmayı ve geçici barınma merkezlerinin kadınların korunmasına ve onuruna öncelik vermesini sağlamayı amaçlamaktadır (UN Women, Ağustos 2023).

- ▶ UN Women tarafından desteklenen TCDŞ Alt Sektörü bir Yasal İzleme Aracı oluşturmuştur. Depremlerden etkilenen bölgelerde zamanında yanıt alınamayan ve kolluk kuvvetlerine iletilen TCDŞ vakalarıyla ilgili davalara ilişkin verileri toplamaktadır.
- ▶ UN Women, Koç Holding ve Oxfam Kadın Emegini Değerlendirme Vakfı ortaklığıyla kurulan “Kadın Dayanışma Merkezi”, kadınlar ve kız çocukları için bir sığınak ve etkilenen insanların normale dönmesine yardımcı olmayı amaçlayan toplumsal faaliyetler için bir merkez haline gelmiştir.
- ▶ BMNF, TCDŞ ile mücadele için bazı konteynerler ve hizmetler sağlamıştır. Bunlar:
 - TCDŞ'nin önlenmesi ve TCDŞ'ye müdahalenin sağlanması amacıyla Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığına ŞÖNİM'ler için 2 adet konteyner temin edilmiştir.
 - 8 BMNF destekli statik hizmet birimi cinsel sağlık ve üreme sağlığı (CSÜS) ve TCDŞ hizmetleri sunmaktadır.
 - 2 çadır hizmet birimi CSÜS ve TCDŞ hizmetleri sağlamaktadır.
 - 11 gezici destek ekibi CSÜS ve TCDŞ hizmetleri sağlamaktadır.
 - BMNF ve KAMER Vakfının eş başkanlığını yaptığı TCDŞ Alt Sektörü, üye kuruluşlar tarafından depremden etkilenen bölgelerde TCDŞ farkındalığı, müdahale ve hafifletme hizmetlerinin sunulmasını desteklemeye devam etmektedir.

1.3. Deprem Hukuk Kliniği

Türkiye’de 6 Şubat 2023’te yaşanan depremin ardından Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi bir deprem hukuk kliniği oluşturmuştur. Bu klinik 1 Mart 2023’te çalışmalarına başlamıştır. Bu çalışmalara deprem bölgesindeki Çukurova Üniversitesi Hukuk Fakültesi ve Gaziantep Üniversitesi Hukuk Fakültesi öğrencileri de dâhil edilmiştir. Klinik çalışmalarında öncelikle toplam 160 öğrenciye insan haklarını esas alan ve toplumsal cinsiyet eşitliğine duyarlı afet ve afet hukuku konusunda bilgi verilmiştir. Bu öğrenciler depremden etkilenenlere hukuki bilgi vermek amacıyla organize olmuşlardır. Kliniğin temel amacı depremden etkilenenlere adli yardımla ilgili bilgiler de dâhil olmak üzere hukuki bilgi sağlamaktır. Klinik, öncelikle Ankara’daki toplu yaşam alanlarında ikamet eden depremzedelere yönelik bilgilendirme faaliyetlerine başlamıştır. Klinik, başta Hatay ve Adıyaman olmak üzere deprem bölgelerinde faaliyetlerini sürdürmektedir ve bilgilendirme faaliyetlerine devam edecektir (Hukuk Klinikleri, 2023).

Avrupa Birliği ile birlikte ortak
finanse edilmektedir

AVRUPA BIRLIğI

COUNCIL OF EUROPE

CONSEIL DE L'EUROPE

Avrupa Konseyi ile birlikte
ortak finanse edilmekte ve
uygulanmaktadır

İLETİŞİM

Avrupa Konseyi Ankara Program Ofisi
R. Tagore Cd. Yunus Ensari İş Merkezi,
No: 10/7-8, Yıldızevler Mh. 06550,
Çankaya, Ankara, Türkiye
Telefon: +90 312 468 84 64
E- posta: ankara.office@coe. int

Bu rapor, Avrupa Birliği ve Avrupa Konseyinin mali desteğiyle hazırlanmıştır. Bu içeriğin sorumluluğu yazar(lar)a aittir. Burada ifade edilen görüşler, hiçbir şekilde, Avrupa Birliği ve Avrupa Konseyinin resmî görüşünü yansıtmamaktadır.

Avrupa Birliği ve Avrupa Konseyi ortak programı olan "Batı Balkanlar ve Türkiye'ye Yönelik Yatay Destek" (Yatay Destek III), 2023'te başlayan ve 2026'ya kadar devam edecek bir iş birliği girişimidir. Program, Arnavutluk, Bosna-Hersek, Kosova*, Karadağ, Kuzey Makedonya, Sırbistan ve Türkiye'deki eylemleri kapsamaktadır. Bu program ile, yararlanıcıların insan hakları, hukukun üstünlüğu ve demokrasi alanlarındaki reform gündemlerini yerine getirmeleri ve AB genişleme süreci için de bir öncelik olan, Avrupa standartlarına uyum sağlamaları desteklenmektedir.

* Bu ifade, statüye ilişkin görüşlere halel getirmez ve BM Güvenlik Konseyi'nin 1244 sayılı Kararı ve Uluslararası Adalet Divanının Kosova'nın Bağımsızlık Deklarasyonu hakkındaki Görüşü ile uyumludur.

TUR

Avrupa Birliği üye ülkeleri bilgi, kaynak ve geleceklarini birleştirmeye karar vermiştir. Bu ülkeler, birlikte, kültürel çeşitlilik, hoşgörü ve bireysel özgürlükleri korurken, istikrar, demokrasi ve sürdürülebilir kalkınma bölgesi oluşturmuşlardır. Avrupa Birliği, bu kazanımlarını ve değerlerini sınırları ötesindeki ülkeler ve insanlarla da paylaşmaya karardır.

www.europa.eu

Avrupa Konseyi Avrupa kıtasının önde gelen insan hakları kuruluşudur. Kuruluş, Avrupa Birliği'ne üye tüm ülkeler dahil olmak üzere 46 üye ülkeden oluşmaktadır. Tüm Avrupa Konseyi üyeleri insan hakları, demokrasi ve hukukun üstünlüğünü korumaya yönelik Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesini imzalamıştır. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, Sözleşmenin üye ülkelerdeki uygulamasını denetler.

www.coe.int